

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

Att leva i två kulturer

- socialtjänstens syn på familjehemsplacerade barn
med utländsk bakgrund

Socionomprogrammet

C-uppsats

Författare: Maria Sand

Handledare: Anna Nelson

Abstract

Titel: Att leva i två kulturer – socialtjänstens syn på familjehemsplacerade barn med utländsk bakgrund

Författare: Maria Sand

Nyckelord: barn, utländsk bakgrund, matchning, familjehem

Studiens syfte är att undersöka hur socialtjänsten hanterar familjehemsplaceringar av barn med utländsk bakgrund i svenska familjehem. De behandlade områdena är Rinkeby i Stockholm, Rosengård i Malmö och Lärjedalen i Göteborg. Områdena är utvalda genom gemensamma faktorer som många ensamstående föräldrar, hög invandrartäthet och högt socialbidragsberoende. Uppsatsens frågeställningar berör matchningen mellan barn med utländsk bakgrund och svenska familjehem, uppföljningen kring placeringarna, utbildning för familjehemmen, kontakten mellan barn, ursprungsfamilj och familjehem samt hur socialtjänsten tar hänsyn till barnets identitetsutveckling under placeringen.

Uppsatsen har sin grund i intervjuer med berörda inom socialtjänsten samt litteratur inom området. En familjehemssekreterare samt en enhetschef i varje stadsdel har blivit intervjuade på sina respektive arbetsplatser. Studiens resultat tyder på att ytterst få av barnen med utländsk bakgrund i de aktuella områdena är familjehemsplacerade i svenska familjehem. I stor utsträckning arbetar stadsdelarna enligt nätverksteorin och fokuserar på placeringar inom barnets befintliga nätverk. I de fall barnen var placerade i svenska familjehem hade respektive stadsdel fokus på olika aspekter av placeringen, men arbetssätten och tankarna visade sig ändå vara tämligen likartade mellan områdena.

Förord

Jag vill säga ett stort tack till berörda inom socialtjänstens familjehemsverksamheter i Lärjedalen, Rinkeby och Rosengård. Ni har varit till stor hjälp med era kunskaper, åsikter och tankar. Utan er medverkan hade det inte blivit någon uppsats!

Ett stort tack också till min handledare Anna, som kommit med mycket givande och utvecklande idéer och funderingar.

Sist men inte minst vill jag tacka min man, Joakim, för allt stöd, all planeringshjälp, skjuts och vägbeskrivningar.... Du är bäst!

Maria Sand

Innehållsförteckning

Inledning	1
Bakgrund och förståelse	2
Syfte och frågeställningar	2
Begreppsdefinitioner	3
Avgränsningar	3
Lagar och riktlinjer	4
FN:s barnkonvention	4
Socialtjänstlagen	5
Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga	5
Tidigare forskning inom området	6
Historik kring familjehemsvården	6
Familjehemsvården kritiseras och utvecklas	7
Två synsätt har blivit ett	9
Familjehemsvårdens förutsättningar	10
Barns påverkan av uppbrott, kultur och språk	12
Barns identitetsutveckling kontra kultur och kontakt med ursprungsfamiljen	13
God kontakt ökar chansen till återförening	15
Teoretiska utgångspunkter	15
Anknytningsteori	15
Systemteori	19
Metod	23
Val av litteratur och teorier	23
Källkritik	24
Val av metod	24
Urval	24
Tillvägagångssätt	25
Bearbetning av intervjuer	26
Validitet	26
Reliabilitet	27

Generaliserbarhet	28
Etiska överväganden	29
Presentation av stadsdelarna och respektive arbetssätt.....	30
Rinkeby, Stockholm.....	30
Rosengård, Malmö.....	30
Lärjedalen, Göteborg	31
Resultat och analys	33
Matchningen i förhållande till barnets ursprungskultur.....	33
Utbildning och handledning för familjehemmen	38
Kontakt mellan barn, familjehem och ursprungsfamilj	42
De ansvarigas syn på barnet under placeringstiden	45
Slutdiskussion.....	47
Matchningen mellan barn med utländsk bakgrund och familjehem.....	47
Utbildning och handledning med tanke på barnets bakgrund.....	48
Kontakt mellan barn, familjehem och ursprungsfamilj	49
De ansvarigas syn på barnets identitetsutveckling under placeringstiden	50
Förslag till vidare forskning.....	51
Källförteckning	52
Personlig kommunikation	52
Litteratur	52
Officiellt tryck.....	54
Tidsskrifter	55
Internet	55

Bilaga 1 Intervjumanual

Inledning

Att placera barn utanför ursprungsfamiljen, då denna inte har möjlighet att möta barnets behov, är något man gjort under lång tid. Förr skedde dessa placeringar mer inofficiellt och oftast inom släkten eller övriga nätverket. Idag har samhället på många sätt utvecklats och förändrats och därmed även familjehemsvården, förr kallad fosterbarnsvård. Ett mycket litet antal av Sveriges barn är familjehemsplacerade, men deras situation är ändå en av samhällets mest utsatta, varför ämnet bör lyftas upp mer i media och litteratur. Ett till stor del outforskat område inom Sveriges familjehemsvård handlar om de familjehemsplacerade barnens ursprung och kultur, och då särskilt i de fall de inte kommer från hem med svensk bakgrund. Människor med en eller två utrikesfödda föräldrar slits ofta mellan två eller fler kulturer (Allwood & Franzén, 2000). Det är ett oerhört viktigt perspektiv, särskilt med tanke på övrig forskning kring barn med utländsk bakgrund och vad som påverkar deras utveckling och uppväxt. Forskningen inom familjehemsvården har på flera sätt studerat de placerade barnens uppväxtvillkor och hur de som vuxna beskriver sin upplevelse av placeringstiden. Också forskning inom barns utveckling och barnpsykologi är rimlig att ta hänsyn till inom ramarna för detta ämne, varför jag har valt att använda mig av anknytningsteorin. För att kunna beskriva komplexiteten i dessa barns liv har jag också valt att lägga fokus på systemteorin. Förhoppningen är att uppsatsen ska ge en bild av socialtjänstens handlingar och tankar kring familjehemsplacerade barn med utländsk bakgrund som placeras i svenska familjehem.

Barn som varit familjehems- eller institutionsplacerade löper större risk än andra att utvecklas ogynnsamt på flera sätt. Det oavsett om de placerats i tidig ålder och varit i vård under många år. Utsattheten förvärras av att en eller båda de biologiska föräldrarna ofta dör eller avbryter relationen innan barnet fyllt 18 år. (Social rapport, 2006; Vinnerljung, 1996). Familjehems- och institutionsplacerade barn är således en mycket utsatt grupp (Social rapport, 2006), varför mer forskning inom området är relevant.

Bakgrund och förförståelse

Jag har under drygt fem år arbetat som personlig assistent åt en familjehemsplacerad pojke. Detta arbete har skapat ett växande intresse för familjehemsvården. Under min anställningstid har jag fått följa ett familjehem från insidan och sett hur de lever och arbetar, samt fått en baskunskap kring hur familjehemsverksamhet kan se ut. När jag 2004 påbörjade min socionomutbildning vid Göteborgs universitet var detta ett område jag hade i bakhuvudet och jag har under utbildningens gång valt kurser som på olika sätt kan kopplas till placerade barn och deras situation. Efter att ha gjort en termins praktik på familjehemsenheten i Lärjedalen, Göteborg, har mitt intresse för placerade barn ökat allt mer. Jag har sett en del av familjehemverksamheten i Sverige och blivit allt mer övertygad om verksamhetens betydelse för många barn och ungdomar i dagens Sverige. Vad jag inte fått lika klart för mig är hur olika familjehemsenheter ser till barnets behov beträffande ursprung och kultur. Jag har därför valt att ägna min uppsats åt detta ämne.

Syfte

Studien avser att tydliggöra hur socialtjänsten hanterar familjehemsplaceringar inom utsatta stadsdelar i Sveriges tre största städer. Utsatta stadsdelar definieras i denna studie genom gemensamma faktorer så som många ensamstående föräldrar, hög invandrartäthet och högt socialbidragsberoende. Fokus kommer att ligga på hur matchningen mellan barn med utländsk bakgrund och huvudsakligen svenska familjehem hanteras. Studien kommer också att behandla hur uppföljningen kring dessa placeringar ser ut och hur och i vilken utsträckning socialtjänsten tar hänsyn till barnets bakgrund. Det som ska studeras är familjehemssekreterarnas samt enhetschefernas sätt att hantera denna problematik. Uppsatsen kommer att ha sin grund i intervjuer med berörda inom socialtjänsten samt litteratur inom området.

Frågeställningar

- Hur sker matchningen mellan barn med utländsk bakgrund och familjehem?
- Ger man familjehemmen specifik utbildning och handledning med tanke på barnets bakgrund?

- Hur ser kontakten mellan barn, familjehem och ursprungsfamilj ut och hur arbetar socialtjänsten i denna fråga?
- Hur ser familjehemssekreterarna på barnets identitetsutveckling under placeringstiden?

Begreppsdefinitioner

Barn: Alla personer upp till 18 års ålder definieras som barn.

Utländsk bakgrund: I denna uppsats definieras begreppet utländsk bakgrund genom följande: En person som är född utomlands eller vars båda föräldrar är födda utomlands.

Matchning: Begreppet matchning bör tolkas som det arbete socialtjänsten gör för att finna ett lämpligt familjehem åt ett barn som ska placeras.

Familjehem: Familjehem är i Sverige en vårdform för barn som av olika anledningar inte kan bo hemma. Det är socialtjänstens uppgift till att hitta ett nytt hem åt barnet, oavsett om det är ett släktinghem eller en helt ny familj. Denna uppsats kommer att fokusera på familjehem med svensk bakgrund som är helt nya personer för barnet.

Ursprung: Ursprung används på många ställen i uppsatsen och betyder ”barnets första”, d.v.s. det sammanhang det föddes i och/eller levde den första tiden.

Kultur: Begreppet bör ses som de socialt präglade beteenden som används av en viss kategori människor (Allwood & Franzén, 2000) inklusive traditioner, religion och språk.

Avgränsningar

Syftet är att undersöka hur socialtjänsten hanterar familjehemsplaceringar av barn med utländsk bakgrund. De aktuella stadsdelarna i Stockholm, Göteborg och Malmö är utvalda efter sin likhet i socioekonomiska faktorer samt befolkningsstruktur. De intervjuade är familjehemssekreterare och enhetschefer, vilket innebär att varken familjehemsföräldrar, biologiska föräldrar eller barnen själva har haft möjlighet att delge sin åsikt i ämnet. Avseende ämnesval är det begränsat till barn med utländsk bakgrund som familjehemsplaceras i företrädelsevis svenska familjehem. Ämnesvalet skulle givetvis ha kunnat breddas åt många håll och mycket kommer att förbli osagt, exempelvis hur barnen utvecklas och klarar av att hantera sitt ursprung i relation till den nya familjen.

Det förblir också oklart hur de klarar sig längre fram i livet. Hur socialtjänsten hanterar barn med utländsk bakgrund som placeras i släktinghem kommer kort att nämnas men ges en mindre plats i studien. Avseende litteraturval finns mycket litet urval inom det aktuella ämnet. Aktuell litteratur främst inom familjehemsvården och litteratur som berör barn med utländsk bakgrund har därför valts ut. Eftersom studien är kopplad till anknytnings teori samt systemteori har även sådan litteratur använts.

Lagar och riktlinjer

Den sociala barnvården har ansvar för barn som befinner sig i en särskilt utsatt position, som riskerar att fara illa eller far illa (Andersson, 2000). Nedan följer en redogörelse av lagar, riktlinjer och rättigheter som styr familjehemsvården. Barnvården regleras i Socialtjänstlagen och LVU (Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga), men även FN:s barnkonvention har relevans inom ramen för ämnet.

FN:s barnkonvention

Konventionen antogs av FN:s generalförsamling 1989 och reglerar barns rättigheter. Konventionsstaterna åtar sig att respektera barns rätt till särskild omvårdnad och hjälp och barnets bästa skall komma i första rummet. Alla barn har rätt till identitet och religionsfrihet och hänsyn ska tas till traditioner och kultur i fråga om barns skydd och utveckling. Staterna förbinder sig också till att säkerställa utvecklingen av bl.a. institutioner och tjänster för vård av barn. *”Ett barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö eller som för sitt eget bästa inte kan tillåtas stanna kvar i denna miljö skall ha rätt till särskilt skydd och bistånd från statens sida [...] Sådan omvårdnad kan bl.a. innefatta placering i fosterhem [...] Då lösningar övervägs skall vederbörlig hänsyn tas till önskvärdheten av kontinuitet i ett barns uppfostran och till barnets etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrund”* (Artikel 20.3). Omständigheter som rör ett placerat barn ska överses regelbundet, vilket regleras i socialtjänstlagen. Alla barn har

också rätt till att föräldrar - eller andra ansvariga för barnet - säkerställer den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling (Barnkonventionen).

Socialtjänstlagen

Socialtjänsten ska sörja för att de barn och ungdomar som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd de behöver, vilket kan innebära vård utanför det egna hemmet (kap 5, 1 §). I kapitel sex behandlas frågan om vård i familjehem lite närmare. Socialnämnden är huvudansvarig för att det placerade barnet får god vård. Vården bör utformas så att den främjar barnets samhörighet med anhöriga och andra närstående, samt kontakt med hemmiljön (kap 6, 1 §). Socialnämnden ska ge dem som vårdar barnet, d.v.s. familjehemmet det stöd och råd som de behöver (kap 6, 7 §). Nämnden ansvarar också för att varje placerat barn har en vårdplan, där de åtgärder och insatser som socialtjänsten samt andra huvudmän har ansvar för finns nedskrivna (kap 11, 3 §).

LVU (Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga)

LVU reglerar de tvångsomhändertaganden som kan göras när barn eller unga far illa på grund av föräldrars problem eller på grund av den unges eget beteende. I praktiken motiveras oftast tvångsomhändertaganden av föräldrars missbruk, psykiska problem, barnmisshandel eller liknande föräldrarelaterade problem som leder till brister i omsorgen. I fråga om den unges eget beteende är det främst missbruk och kriminalitet som motiverar ett tvångsomhändertagande enligt LVU (Lundström & Vinnerljung, 2001; LVU 2-3 §). I LVU anger man också att vårdens utformning och innehåll regleras av bestämmelserna i socialtjänstlagen (10 §).

Tidigare forskning inom området

Historik kring familjehemsvården

Sedan 1630-talet har Allmänna Barnhuset drivit barnhem (<http://www.barnhuset.a.se/...>) och startade sin fosterbarnsverksamhet i samband med den första fosterbarnsstadgan 1785. Den första barnlagen kom 1902, med syfte att kontrollera vården av yngre fosterbarn. Lagens stora brister ledde dock till att den inte nådde sitt mål. Under denna tid betalade Barnhuset fosterhemmen. Idéer fanns redan nu om att inte separera mor och barn, men möjligheterna att realisera dem var små. Från och med 1945 ansvarar kommuner och landsting för fosterbarnsvården. Fokus på barnets vistelse och uppfostran i fosterhemmet - och därmed inte på relationerna till ursprungsfamiljen - stod sig till långt in på 1960-talet och fosterbarnsvården såg i princip likadan ut som tvåhundra år tidigare. Tack vare nya psykologiska kunskaper kring relationens betydelse för barn växte ett nytt synsätt fram under följande decennier. I socialtjänstlagen från 1982 anges de biologiska föräldrarnas roll för barn placerade utanför hemmet (Hagbard & Esping, 1992).

Barn i samhällsvård har, tack vare allt bättre levnadsstandard, minskat stadigt sedan 1930-talet, men ökade plötsligt under 1990-talet. Ökningen bekräftas av fler polisanmälningar om barnmisshandel, fler samtal till BRIS, oroande rapporter om mobbing, ökat våld och stigande bruk av alkohol och narkotika bland ungdomar samt fler anmälningar till socialtjänsten (Lundström & Vinnerljung, 2001; Bäck-Wiklund & Lundström, 2001). Anledningen är dock svår att påvisa. 1990 påbörjades dygnsvård för 1,8 barn per tusen, 1999 var siffran 2,4 per tusen (Lundström & Vinnerljung, 2001). 1999 fanns drygt 9000 barn i familjehem i Sverige (SoS 2000:2). En specifik dag 2004 fanns nästan 10 800 barn i familjehem (SoS 2005:8), vilket tyder på att den negativa trenden inte har börjat minska än.

Barn med utländsk bakgrund i familjehem

Mellan 1980-1995 hade dubbelt så många barn med utländsk bakgrund (minst en av föräldrarna född utomlands) varit i familjehem under ett visst år jämfört med barn till svenska föräldrar. Under 1990-talet var risken för ett barn med utländsk bakgrund 2-2,5 gånger större att hamna i dygnsvård, än för barn med svenska föräldrar. För tonåringar med utländsk bakgrund ökade risken 3-3,5 gånger att hamna i dygnsvård (Lundström & Vinnerljung, 2001; Andersson, 1995). Enligt Kamali (1999) kan en anledning till att dessa barn är överrepresenterade inom dygnsvården ha att göra med relationerna mellan socialtjänsten, biologiska föräldrar och familjehemmen. Placering av barn skadar oftast förhållandet mellan biologisk förälder och socialsekreterare och därmed försvåras socialarbetarens arbete kring en återförening. Kamali (1999) hävdar också att relationen mellan socialsekreterare och biologiska föräldrar ofta är mer problematisk i familjer med utländsk bakgrund, oftast på grund av missförstånd och okunskap. Detta resulterar i att en stor del av alla placerade barn med utländsk bakgrund aldrig återförenas med sina ursprungsfamiljer.

Familjehemsvården kritiseras och utvecklas

En mängd undersökningar och forskning under de senaste decennierna har fått en ökande skepsis mot familjehemsvården som resultat. Forskningsresultat visar på inga, eller svaga positiva, långsiktiga effekter av längre placeringar i dygnsvård (Lundström & Vinnerljung, 2001; SoS 2000:2; Andersson, 1995). Hagbard och Esping (1992) beskriver från rapporten "Barn i familjehem" 1985: JO presenterade att familjehemmen utsattes för bristfällig tillsyn och stöd. I samma rapport påpekades att arbetet med att upprätthålla och utveckla barnens kontakt med anhöriga var bristfällig. I SoS 2000:2 står också att läsa att regeringens forskningsuppdrag inom området visade att de flesta familjehem inte fick utbildning vare sig innan eller under placeringstiden. Också handledning var tämligen sällsynt. Med ovanstående som bakgrund föreslog Socialstyrelsen 1995 att familjehemmen ska få hjälp att förstå och stödja barnets behov av sitt ursprungsspråk och sin ursprungskultur. Före en placering ska också en konkret plan göras upp för hur barnet

ska behålla kontakt med ursprunget. Det blivande familjehemmet ska, före en placering, få tillfälle att bearbeta sina känslor inför barnets bakgrund och de bör också få tillgång till handledning och konsultation i frågor som rör barnets ursprungskultur (SoS 1995:7).

Dartingtonprojektet

I SoS-rapport 2000:2 står att läsa om Dartingtonprojektet som startade 1995/96 på initiativ av Socialstyrelsen. På regeringens uppdrag skulle familjehemsvården utvecklas och stärkas och som utgångspunkt fanns LACS – Looking after children system, utvecklat i England. LACS har bl.a. utvecklat ett åldersanpassat formulär som man valde att använda i projektet. Huvudsyftet var att se om arbetssättet var tillämpligt i Sverige. Drygt hundra barn i fyra kommuner intervjuades. Några resultat följer nedan:

- Många av barnen, främst de yngre (5-10 år), hade bristande kunskap om sitt ursprung och var oklara över sin familjetillhörighet.
- Många upplevde brister i kontakten med ursprungsfamiljen och hade en önskan om tätare och djupare kontakt.
- Socialsekreterare och familjehemsföräldrar behövde mer kunskap och stöd i att lyfta fram och tillgodose de behov som identifierats.
- Fysiska och psykiska hälsoproblem, ofta i kombination, var mycket vanligt.
- Många barn hade dålig självkänsla.

I en tredjedel av de fall där problem fanns kring ursprung och liknande pågick någon form av åtgärd, ofta med syfte att ge barnen bättre kunskap om sin bakgrund och sin livshistoria. Ofta är det svårt att spåra familjemedlemmar och släktingar och det är ett tidskrävande arbete. Många problem som redovisades för de äldre barnen handlade om oro, ängslan, osäkerhet och bristande tillit till andra (SoS 2000:2).

BBIC – Barns behov i centrum

Socialstyrelsen skriver att BBIC- barns behov i centrum - är ett projekt med visionen att barn som är beroende av socialtjänstens insatser ska ha samma livschanser som andra barn. Barns behov ska vara utgångspunkten i allt socialt arbete. BBIC:s mål är att

utveckla ett enhetligt system för dokumentation och uppföljning för alla landets kommuner. Ansvaret som socialtjänsten, familjehemmet och de biologiska föräldrarna delar är komplicerat. Det kan bl.a. innebära att ingen på ett självklart sätt tar på sig uppgiften att bevaka barnets intressen och barnet riskerar att lämnas utan hjälp inom viktiga områden. Det är socialtjänstens uppgift att stärka samarbetet mellan barn, biologiska föräldrar och familjehem och BBIC förespråkar en tydlig ansvarsfördelning i fråga om vilka insatser barnet behöver, vem som ansvarar för genomförandet och när insatserna ska följas upp. För att skapa en tydlig struktur i arbetet med placerade barn använder BBIC regelbundna möten, så som placeringsmöte, behandlingsplaceringsmöte och utvärderingsmöte. (<http://www.socialstyrelsen.se...>)

Två synsätt har blivit ett

Enligt Andersson (1995) har det länge funnits ett behovsorienterat och ett relationsorienterat synsätt inom familjehemsvården. Det behovsorienterade synsättet baseras på att det psykologiska föräldraskapet byggs upp genom dagliga rutiner och gemensamma upplevelser och fokuserar därmed på barnets relation till familjehemmet. En frånvarande vuxen, oavsett juridisk eller biologisk relation till barnet, kan aldrig bli psykologisk förälder. Det relationsorienterade synsättet kan sammanfattas i en enda mening: *"Om barn förlorar kontakten med sina biologiska föräldrar, förlorar de också kontakten med en del av sig själva"* (Andersson & Hollander, 1996, s.85). Andersson (1995) skriver vidare att det i en familjehemsplacering alltid finns arbete att göra kring relationen mellan barn och biologisk förälder.

Efter en längre tids diskussion har man idag kommit fram till en form av sammanslagning av dessa två inriktningar. Både Andersson och Hollander (1996) och Skytte (2002) är överens om att barn främst är beroende av två psykosociala perspektiv för en god utveckling: *varaktighet* – trygghet, stabilitet och familjeliv och *identitet* – kontinuerlig kontakt med sitt ursprung och att behålla relationer inom nätverket. Att barnet har kvar relationer eller kontakt med sitt ursprung behöver inte hindra arbete med att bygga upp goda, långvariga relationer till familjehemmet (Andersson, 1995; Skytte, 2002). Både det

behovs- och det relationsorienterade synsättet lägger stor vikt vid utvecklingen av föräldra-barn-relationen, detta med barnets självuppfattning i fokus (Skytte, 2002).

Familjehemsvårdens förutsättningar

Vilka är familjehem och varför väljs företrädelsevis svenska familjehem?

Att generalisera är aldrig helt riskfritt, men det finns ändå en del faktorer som stämmer in på relativt många av de familjehem som uppsatsen främst behandlar. Många familjehem är arbetare eller småföretagare (Andersson, 2001), lever i trygga och harmoniska äktenskap med en av båda accepterad ansvarsfördelning och mycket få problem belastar dem. Familjehem på landet är sedan länge överrepresenterade och engagemanget för barn har vanligtvis rötter i en solidaritetstradition och speglar familjens ”resurser” (Vinnerljung, 1996). Enligt Andersson (2001) gör familjehemsplacerade barn således oftast inte någon stor klassresa. Vinnerljung beskriver att någon eller några av följande faktorer ofta är avgörande i valet att bli familjehem: ekonomiska motiv, ideella skäl, önskan om att få egna barn eller fortsätta sin föräldraroll efter att de egna barnen flyttat ut. Andersson (2001) skriver också att barnen i många familjehem är familjehemsmammans uppgift på hel- eller deltid.

Enligt Socialstyrelsen bör strävan vara att placera barn i familjehem med samma ursprung och kultur som barnet. Trots det är barn med utländsk bakgrund i mycket stor utsträckning placerade i svenska familjehem, sett ur ett nationellt perspektiv. Det är överlag svårt att hitta bra familjehem och då barnet har utländsk bakgrund ökar kraven på familjehemmets kompetens inom det aktuella ursprunget och kulturen. Socialtjänstens uppdrag blir än svårare då urvalet av familjehem begränsas drastiskt. När ett svenskt familjehem övervägs bör dess kunskap och intresse för barnets ursprungskultur beaktas, särskilt med tanke på att en återförening inte bör omöjliggöras av språkliga och kulturella skäl (SoS 1995:7). Skytte skriver att ett familjehem har sitt eget familjeliv som arbetsredskap, vilket gör det svårt när man tar emot ett barn; å ena sidan ska barnet inkluderas i familjen, å andra sidan kan man bli tvungen att hålla det utanför högtider som exempelvis jul, påsk eller konfirmation. Socialstyrelsen anser att risken för

missförstånd mellan familjehem och biologiska föräldrar minskar om man lyckas hitta ett familjehem med samma ursprungskultur som barnet. De skriver vidare att svenska familjehem oftast är utmärkta omsorgspersoner och ansvarstagande i fråga om barnet, men kontakten till de biologiska föräldrarna i regel är svårare. Den biologiska föräldern kan också hamna i en upplevelse av språkligt och kulturellt underläge i kontakten med sitt barn, vilket i vissa fall leder till stora konflikter mellan biologisk förälder och familjehemmet eller i sällsynta fall till att den biologiska föräldern väljer att avbryta relationerna helt och hållet (SoS 1995:7). Det finns således inga enkla lösningar på valet av familjehem till barn med utländsk bakgrund.

Socialarbetarens uppdrag

”Det är uppenbart att barn är en maktlös grupp i socialt arbete i den meningen att det är vuxna som har ansvaret för dem eller makten över dem – och att en del av föräldrars ”vanliga” makt har övergått till socialarbetare, som samhällets representanter” (Andersson, 2000 s.182).

Enligt Rojas (2001) är människor med utländsk bakgrund överrepresenterade som socialkontorsklienter. Vanliga förklaringar till detta är att många bär med sig traumatiska upplevelser, att vi i Sverige har en tydlig boendesegregation och att många inte lär sig svenska. Dessa faktorer kan ha en katastrofal inverkan på barns uppväxt. Huruvida dessa påståenden är den enda eller ens en del av sanningen får vara osagt (jfr med Rojas, 2001). En mängd olika kulturer påverkar i vilket fall som helst socialarbetarna och ger dem ett mycket komplext arbete där stora krav ställs på yrkesskicklighet (Kamali, 2002). Det är viktigt att förstå hur klientens handlingsätt har en bakgrund och en historia som är okänt för socialarbetaren (Forsberg & Wallmark, 1998). Enligt Hagbard och Esping (1992) ställs stora krav på socialarbetarna rörande aktuella lagar, barns behov, krisbearbetning, socialt behandlingsarbete samt vilket stöd familjehemmet behöver. Dessutom måste de ha kunskap om varje enskild person i systemet och då särskilt barnet. Också Andersson (2001) påpekar socialarbetarens stora ansvar och det bör tilläggas att socialtjänstens bedömning har avgörande betydelse för beslutet att placera barn i familjehem.

Barns påverkan av uppbrott, kultur och språk

Barns hantering av uppbrott

Andersson (1996) skriver att det är lättare för barn att klara uppbrott om de får vara med i förberedelserna och får hjälp att se sammanhang. För att ursprungsfamiljen ska kunna hjälpa barnet i detta vid en placering är det dock viktigt att ge dem stöd och stöttning från bl.a. socialsekreterare och familjehemmet. Under inskolningstiden är det viktigt att alla viktiga personer från såväl ursprungsfamiljen som familjehemmet är aktiva i processen. Barn känner ofta skuld och sorg över ett uppbrott och det är viktigt att tillgängliga vuxna finns för att hantera dessa känslor tillsammans med barnet (Andersson, 1996).

Kulturen och språket påverkar oss

”Kunskap, glädje och stolthet över den egna kulturen skapar trygghet och nyfikenhet för andra kulturer” (Ljunggren & Marx, 1994, s.161). Enligt Allwood och Franzén (2000) är det först från 1970-talet och framåt som barnpsykologin på allvar har börjat intressera sig för hur kulturella skillnader påverkar barns utveckling. Barn tar till stor del till sig de förhållningssätt och värderingar som det exponeras för. Utvecklingen av en självbild är starkt beroende av de grupper som barnet tillhör och identifierar sig med. Att växa upp i en kultur innebär delaktighet, att klara av att interagera socialt med andra utan att de uppfattar beteendet eller vad man säger som avvikande. Vilka vi blir är alltså i hög utsträckning en fråga om vilken kultur vi växer upp i. Dessa barn balanserar mellan två kulturer och tvingas till en hög grad av reflektion för att hantera kulturernas olika krav och förväntningar. Barn i allmänhet förändras mer och snabbare av det omgivande samhället än vad föräldrarna gör, vilket lätt leder till konflikter i familjen (Allwood & Franzén, 2000).

Mänskliga system existerar, enligt systemteorin, endast i en språklig verklighet. Känslor och kognition måste inordna sig med språket som gemensam nämnare (Havnesköld & Risholm Mothander, 1995). Skytte (2002) beskriver att kulturella värderingar och normer förmedlas genom språket. Vårt språk är det viktigaste redskapet vi har i relationer till varandra. Det har också en existentiell innebörd för varje individ och är den främsta,

sammanhållande länken inom en etnisk grupp. Ett familjehemsplacerat barn kan ha utvecklat både svenska och ett modersmål, men språken kan för barnet ha olika syften. Kanske talar man svenska i skolan och med kompisar, men modersmålet används hemma och är kanske det främsta språket när man talar om känslor och svåra situationer. För att ett barn ska bli tvåspråkigt krävs att det lever i en miljö som främjar tvåspråkigheten, d.v.s. ha lika mycket kontakt med båda språken. Om upplevelsen är att modersmålet inte accepteras av omgivningen eller att de människor som talar det språket ses ner på, riskerar barnet att värdera sin bakgrund negativt och därmed hamna i konflikt med ursprungsfamiljen (Skytte, 2002).

Barnuppfostran i kulturkrock?

Barnuppfostrans yttersta mål oavsett var den äger rum i världen är att skapa kulturkompetenta varelser. Då kan vi också förstå att det kommer inträffa en del störningar i hanteringen av barn och ungdomar” (Ljunggren & Marx, 1994 s.16). I fråga om barnuppfostran ställs stora krav på familjehemmet. (Allwood & Franzén, 2000) Ofta är det de vuxna som har svårt att hantera barnets tvåkulturella identitet, inte barnet självt (Ljunggren & Marx, 1994). Enligt Allwood och Franzén (2000) definieras vad som är en bra förälder olika i varje kultur och det är viktigt att inte se den egna kulturens normer som de enda rätta. Att förstå villkoren för barnuppfostran i barnens ursprungskultur är nödvändigt för att förstå svårigheter som kan uppstå mellan ursprungsfamiljen och familjehemmets tankar kring barnuppfostran. För att skapa goda förutsättningar är det viktigt att intressera sig för ursprungsfamiljen med lyhördhet och en vilja att lyssna och lära, samt kombinera den kunskapen till de tankar familjehemmet själva har om barnuppfostran (Allwood & Franzén, 2000).

Barns identitetsutveckling kontra kultur och kontakt med ursprungsfamiljen

Kultur i fokus

Enligt Skytte (2002) utgör de sociala sammanhang ett barn ingår i en grundläggande, integrerad del av barnets identitet. Utveckling av olika kompetenser, självuppfattning och identitet föregås i relationer. Alltså är kulturens utformning av vardagslivet en viktig

faktor i barnets identitetsutveckling. Att få uppleva konsekvens i omsorg och uppfostran är avgörande för en normal personlighetsutveckling. Hon skriver vidare att barn med utländsk bakgrund, som placeras i danska (i vårt fall, svenska) familjehem, kan riskera att bli frångått möjligheten att utveckla sociala och kulturella kompetenser i förhållande till sina ursprungsfamiljer och deras sammanhang. Identitet och självuppfattning förankras i vardagens kulturella institutioner, t.ex. skola och familj. Dessa barn ska utveckla kompetens inom kulturella koder både i förhållande till majoritetskultur och till minoritetskultur och om barnet fråntas möjligheten att utveckla denna tvåkulturella kompetens förlorar det också makten som medföljer en sådan kompetens (Skytte, 2002).

Kontakt med ursprungsfamiljen

För barns identitetsutveckling är det viktigt att relationerna till ursprungsfamiljen underhålls (Vinnerljung, 1996). Skytte (2002) skriver att barnets behov av trygghet och stabilitet tillgodoses genom familjehemsplaceringen och identitetsutvecklingen stärks genom att bevara relationerna med ursprungsfamiljen. Kontakt med ursprunget är nödvändigt för att barnet ska kunna integrera det nuvarande med det som har varit. Skytte (2002) och Andersson (1995) är överens om att i de fall det inte är möjligt får man arbeta utifrån barnets behov av regelbunden information om ursprungsfamiljen, vilket är viktigt för identitetsuppfattningen. Enligt Andersson är ett sätt att använda sig av en s.k. livsbok eller barnjournal. Killén (2000) påpekar att barnet bör ha med sig denna hela uppväxten. I boken bör det också finnas namn på ursprungsfamiljens/släktens medlemmar, information om dem samt teckningar och bilder från när barnet var litet. En text om barnets bakgrund, omhändertagandet och tiden i familjehemmet är också värdefullt (Killén, 2000). I samband med Socialstyrelsens rapport 1995, uttryckte socialsekreterare att barn med utländsk bakgrund som varit långtidsplacerade i ett svenskt familjehem, ofta fick svårigheter i förhållande till sitt ursprung när de kom upp i tonåren (SoS 1995:7). Andersson (1995) sammanfattar sin forskningsrapport genom att skriva: ”... i de fall fosterföräldrarna är öppna för att behålla kontakt med barnets föräldrar – och låta barnet behålla relationer – blir det stabilare, eftersom föräldrarna då tycker att barnen har det bra i familjehemmet” (s.154).

God kontakt ökar chansen till återförening

God kontakt mellan biologiska föräldrar och familjehem har länge ansetts öka möjligheten till återförening mellan barn och ursprungsfamilj, vilket också olika undersökningar pekar på. Barn som har god kontakt med sin ursprungsfamilj kommer i större utsträckning hem igen (Vinnerljung, 1996). Ju längre barnen varit i familjehem, desto större är dock risken att de ska tappa kontakten med sina biologiska föräldrar (SoS 2000:2). Enligt Skytte (2002) är problemet med kontakten mellan barn och biologisk förälder under placeringstiden i regel inte att begränsa den biologiska förälderns möjlighet att träffa barnet, utan hur man istället kan stötta och uppmuntra för att kontakten ska fungera så bra som möjligt. Detta gäller givetvis inte de barn som är i behov av skydd mot övergrepp och liknande från sina biologiska föräldrar. Andersson (1995) påpekar också att det idag läggs stor vikt vid att familjehemmet hjälper barnet att behålla kontakten med ursprungsfamiljen och hemmiljön. Detta är också en av anledningarna till att man oftast försöker hitta familjehem relativt nära det ursprungliga hemmet.

Teoretiska utgångspunkter

Anknytningsteori

Bowlbys ursprungsidé

Anknytningsteorin är i grunden en biologisk teori som grundaren John Bowlby (1907-1990), så småningom kopplade till tidigare psykoanalytisk teori. Enligt Bowlby måste barn underlätta det biologiska föräldrabeskyddet genom ett anknytningsbeteende (Broberg, 1996) och anknytningen är därmed lika ursprungligt som andra behov (Andersson, 1995; Broberg 1996). Detta beteende övergår från att för det nyfödda barnet vara helt biologiskt och beroende av anknytningspersonens närvaro till att bli allt mer psykologiskt (Andersson 1995; Havnesköld & Risholm Mothander, 1997).

Enligt teorin är anknytning det psykologiska band som uppstår i en varaktig relation mellan det lilla barnet och dess vårdare och barn kan inte låta bli att knyta an (Killén, 2000). Teorin har lagt en grund till hur relationer skapas och man utgår ifrån att den första relationen och anknytningen grundar för senare relationer (Havnesköld & Risholm Mothander, 1997; Payne, 2002). Begreppet trygg bas är centralt inom teorin och innebär att barnet använder vårdaren som bas när fara hotar (Broberg, 1996; Killén, 2000). Enligt Killén (2000) beror barnets utveckling av en god anknytning främst på psykologiska faktorer hos föräldern och barnet, men även ekonomi, kultur och det sociala nätverket påverkar.

Från början var teorin mest fokuserad på barnets förhållande till modern, men barn knyter även an till andra personer (Payne, 2002; Havnesköld & Risholm Mothander, 1997; Andersson, 1995). Anknytning utvecklas gentemot den som besvarar barnets anknytningsbeteende och Bowlby betonade social interaktion med barnet, beredvillighet att svara på barnets signaler och initiativtagande till kontakt med barnet (Andersson, 1995). Det har också visat sig att barn kan ha fler än ett anknytningsobjekt (Havnesköld & Risholm Mothander, 1997), vilket enligt Killén (2000) bör kunna utgöra ett skydd för barnet.

Anknytningsbeteendets utveckling hos barnet

Redan nyfödda barn registrerar sina omsorgspersoner och anpassar sig aktivt till dem (Killén, 2000). Anknytningen är beroende av fysisk närhet mellan barnet och dess vårdare under barnets första år men utvecklas så småningom till en psykologisk trygghet (Broberg, 1996; Killén, 2000). En viss kognitiv mognad krävs för att barnet ska kunna skilja på sig själv och omgivningen men allt eftersom barnet utvecklas fysiskt kan det själv sträcka sig efter och närma sig anknytningspersonen (Andersson, 1995; Killén, 2000). Enligt Bowlby har barn en ökad förmåga till mental representation av anknytningspersonen från 16-18 månaders ålder, men det är först efter tre års ålder som barn bättre kan acceptera vårdarens temporära frånvaro. Även om barn inte får möjlighet att upprätta anknytningar under de första fyra åren är det inte för sent. Upp till sju års

ålder har de relativt goda förutsättningar för att skapa anknytning till nya personer (Andersson, 1995).

Mellan sex månader och fyra år formas vanligen primära anknytningar och i denna ålder är barn särskilt sårbara för separationer (Andersson, 1995). Enligt Killén (2000) aktiveras anknytningsbeteendet främst i situationer som barnet upplever som hotande, t.ex. separations- och återföreningssituationer. Bowlby dokumenterade tidigt hur barn blir deprimerade vid separation från föräldrarna (Killén, 2000). Från sex månaders ålder blir de extra klängiga och gråtiga och från ett års ålder kan de i flera dagar bevaka dörren som anknytningspersonen gick ut genom. Barn reagerar ofta, i nämnd ordning, med protest, förtvivlan och en upplevelse av avskiljande; acceptans av separationen (Andersson, 1995). Långvarig separation under de första tre åren hotar anknytningen och kan leda till att de djupare anknytningskänslorna inte kommer tillbaka (Andersson, 1995; Broberg, 1996). Omgivningen har dock stor betydelse, ju mer främmande omgivningen och människorna är, desto större blir barnets störning både under och efter separationen. Små barn har olika beteenden vid separation från och återförening med anknytningspersonen beroende på om de har en trygg eller otrygg anknytning. Barns tidiga relationer påverkar upplevelsen av separationer men hur barnet psykiskt upplever eventuella separationer är oerhört individuellt och beror på barnets förmåga att hantera ångest (Andersson, 1995).

Anknytning i relation till nyfikenhet och identitet

Enligt Bowlby styrs barns beteenden av å ena sidan anknytning och å andra sidan behovet av att utforska världen. När barnet har uppnått trygghet tar utforskarbehovet överhanden. På samma sätt sjunker behovet av att utforska om barnet är otryggt och inte kan lita på att vårdaren finns där som trygg bas vid behov (Broberg, 1996). Om barnet befinner sig i en ny och ängslig situation aktiveras anknytningssystemet och tar överhanden över utforskandesystemet (Andersson, 1995). Enligt Killén (2000) relaterar alla barn till sina anknytningspersoner, oavsett hur de blir behandlade, men de knyter an på olika sätt beroende på det känslomässiga samspel som finns mellan vårdare och barn. Med en trygg anknytning vet barnet att anknytningspersonen finns där om fara uppstår och det kan

fortsätta utvecklas och utforska världen (Killén, 2000).

Teorin betonar att barns tidiga erfarenheter av samspel med anknytningspersoner innebär en utveckling av självuppfattning samt en uppfattning om sina omsorgspersoner och vad det kan förvänta sig av andra, även kallat inre arbetsmodeller. Vi utvecklar anknytningsmönster som står i relation till tidigare erfarenheter (Killén, 2000; Broberg, 1996) och de inre arbetsmodellerna kommer att styra barnets beteende i mötet med andra (Broberg, 1996; Andersson, 1995). Anknytningen är därmed grunden till identitetsutvecklingen (Havnesköld & Risholm Mothander, 1997).

Symtom på och effekter av otrygg anknytning

Enligt Killén (2000) är otrygg anknytning en konsekvens av att omsorgspersonen inte haft förmågan att svara på barnets behov och har samband med instabila omsorgssituationer. Barn som har haft svåra relationsupplevelser och en otrygg anknytning undviker ofta en nära kontakt med andra vuxna. Andra symtom är avsaknad av trygghet, starka vredesutbrott eller extrem passivitet. Killén (2000) skriver vidare att dessa barn visar mindre oro vid separation från anknytningspersonen och ignorerar eller undviker henne vid återförening. Vissa barn försöker hantera otryggheten genom att växelvis söka intensiv närhet för att sedan förskjuta anknytningspersonen. Fysisk distansering kan observeras redan hos små barn med otrygg anknytning och är en klar signal om att de inte vill ha alltför nära kontakt. Dessa barn anpassar dock sitt undvikande beteende så att de tolererar större fysisk närhet, samtidigt som de behåller den känslomässiga psykologiska distansen för att möta omgivningens behov. Undersökningar tyder också på att barn som bedömdes ha en trygg anknytning vid 18 månaders ålder är mer entusiastiska, uthålliga, samarbetsvilliga och effektiva vid två års ålder än barn med otrygg anknytning. Sådana här beteenden kan identifieras hos barn under ett års ålder, vilket innebär att förebyggande insatser kan sättas in mycket tidigt (Killén, 2000).

Killén (2000) beskriver hur trygg respektive otrygg anknytning har visat sig göra stor skillnad i självkänsla och i förhållande till andra barn. Barn med otrygg anknytning har

svårt att etablera vänskapsrelationer och i deras lekar ingår praktiskt taget aldrig människor. De har en stark tendens att mobba andra barn, eller själva bli offer för mobbing. Barn med trygg anknytning är i regel varken mobbare eller mobbade. Otrygg anknytning kan i sig inte förutsäga beteendeproblematik hos skolbarn, men i kombination med hög stressnivå ökar risken markant. Det finns forskningsresultat som visar på samband mellan otrygg anknytning och depressiva symtom. Med en skadad anknytning ökar risken för att barnet ska skadas i sin utveckling, och därmed är också risken att utveckla psykisk ohälsa klart förhöjd (Killén, 2000). Enligt Killén (2000) och Payne (2002) finns det ännu inga klara samband mellan barns anknytningsbeteenden och deras senare socioemotionella utveckling och det bör påpekas att otrygg anknytning, oavsett påverkningsgrad, inte är den enda faktorn till eventuella negativa effekter.

Systemteori

Systemteorin är stor inom socialt arbete och det finns ingen möjlighet att inom ramen för denna uppsats benämna alla delar av teorin. Det innebär att många betydande delar kommer lämnas därhän och endast en liten del av det systemteoretiska perspektivet kommer att belysas (se Payne, 2002 för vidare litteraturhänvisning).

Människan som del i system

Inom systemteorin ser man på varje människa som en del i olika system och subsystem. Människan är således en del av en familj, ett samhälle och flera olika grupper. För att leva ett tillfredsställande liv är varje människa, enligt Payne (2002), beroende av olika system, exempelvis familj, vänskrets, myndigheter och skolor. Människor i ett system som samspelar med varandra stärker relationerna och därmed stärks hela systemet (Payne, 2002). Enligt systemteorin leder förändring i ett system till förändring i de övriga systemen (Forsberg & Wallmark, 1998). Systemteorin fokuserar på att helheten är större än summan av delarna, d.v.s. relationer människor emellan. Med systemteorin i fokus kan man således inte studera delarna/individerna var för sig. Alla personer inom systemet påverkar och påverkas av varandra och miljön runt omkring. Individen påverkar således systemet och vice versa (Payne, 2002; Lundsby, 2000; Forsberg & Wallmark, 1998).

Lundsbye (2000) skriver vidare att familjesystemets processer har cirkulära orsakssamband. Med detta menas att individens påverkan av och från systemet kan ses som en spiral, där varje ”sväng” innebär en delvis förändrad individ – och därmed en förändrad miljö. Detta är en mycket komplicerad process med många påverkande faktorer i en aldrig avstannande spiral. Det innebär också att en familj ständigt förändras genom de processer där familjemedlemmarna ingår (Lundsbye, 2000). Att förstå ett barns utveckling är således inte så enkelt som att endast studera barnet. Barnet lever liksom alla andra i flera olika system och påverkas därmed i ett ständigt samspel med sin omgivning (Lundsbye, 2000). Enligt Payne (2002) är systemteorin också en teori som analyserar och accepterar den existerande sociala ordningen, vilket innebär att man utgår från de relationer, de styrkor och de resurser som finns. Detta synsätt kan underlätta för alla parter i ett system, inklusive en socialarbetare som lättare kan hantera en situation genom att sätta in den i ett större sammanhang (Payne, 2002). Ett systemteoretiskt synsätt innebär också att eventuella problem finns både inom individen och i relationerna individerna emellan. (Lundsbye, 2000).

Viktiga begrepp i familjesystemet

Gränser - Enligt Lundsbye (2000) finns gränser mellan systemen och subsystemen. Dessa gränser definierar vem som ingår i systemet och skyddar också olika funktioner inom systemet. Stela gränser eller avsaknad av gränser leder till att systemet fungerar sämre, genom mindre utbyte med andra system och oklarhet beträffande funktioner (Lundsbye, 2000).

Homeostas - Familjesystemet har en tendens att vilja upprätthålla någon form av balans och har också en tröghet inför förändringar, även kallat homeostas, oavsett vilka yttre omständigheter som påverkar (Payne, 2002; Lundsbye, 2000). Lundsbye (2000) skriver att detta givetvis ser olika ut i olika familjer och toleransnivån för hur stora förändringar man klarar av varierar stort. Förändringar hos en familjemedlem möts av reaktioner och omstrukturering inom systemet för att återställa homeostasen.

Regler – Ovanstående homeostas regleras i varje familjesystem av regler. Varje familj har skrivna och oskrivna regler för att upprätthålla systemet.

Lika för alla familjer är att förändringar i omgivande system ställer krav på anpassning av familjen. För att kunna tänka och agera fritt behöver vi ha en relativt klar bild över vem vi är och för att skapa en identitet krävs relationer med andra människor (Lundsbye, 2000), något som systemteorin huvudsakligen fokuserar på. När förändring sker, exempelvis i miljön, blir identitetsfrågan aktuell. Identitet konstrueras i växelverkan mellan individens inre och den sociokulturella miljön (Allwood & Franzén, 2000).

Kommunikation - För att kunna skapa relationer krävs kommunikation, något som betonas starkt inom systemteorin. Lundsbye (2000) beskriver att lösningar på problem inom familjesystemet ofta finns i relationerna mellan individerna och därmed har kommunikationen en central plats. Enligt Lundsbye (2000) innebär förändring av kommunikationsprocesser, strukturer och relationer att även individernas upplevelser och beteenden förändras.

Öppenhet och slutenhet - Ett systems relationer till omvärlden kan enligt Lundsbye (2000) beskrivas ligga på en skala mellan öppenhet och slutenhet, helt beroende av gränsernas flexibilitet. Öppna system har ett positivt utbyte med omgivningen och befinner sig i ständig utveckling. Målet för en familj är att bli ett öppet system med öppen kommunikation och hög flexibilitet beträffande gränser och relationer. Relationerna inom systemet präglas då av öppenhet och flexibilitet vid olika förändringar. Detta gäller både inom familjen men också i förhållande till andra system. Ju öppnare ett familjesystem är desto större möjligheter har det att anpassa sig till förändringar inifrån eller utifrån (Lundsbye, 2000).

Nätverksmöte

Forsberg och Wallmark (1998) beskriver att identitetsskapandet formas i interaktion och relation med andra människor inom de system vi tillhör och därmed skapas även de sociala nätverk vi ingår i. Att vi är starkt beroende av vårt sociala nätverk är allmänt känt. Nätverket utgörs av alla system och personer i våra sociala sammanhang och relationerna dem emellan. Till nätverket hör därmed familj, släkt, vänner, arbetskamrater och olika myndigheter vi har kontakt med (Forsberg & Wallmark, 1998).

Nätverksmöten, eller nätverksterapi som det också kallas, är starkt sammankopplat och uppbyggt med systemteorin som bas (Forsberg & Wallmark, 1998). Att ordna ett eller flera nätverksmöten kan vara ett sätt att utveckla och möta det behov av delaktighet som finns hos alla inblandade (Andersson, 2001). Ett sådant möte anordnas inte sällan av socialtjänsten och kan innebära att ge och ta emot information om barnets situation. Ett nätverksmöte innebär alltså att den närmsta familjen, släktingar, nära vänner och andra som finns nära barnet deltar och utbyter synpunkter, lyssnar på varandra, visar varandra respekt och hjälps åt att finna lösningar på eventuella problem kring barnets situation.

Enligt Forsberg och Wallmark (1998) passar ofta ett nätverksmöte i krissituationer för människor från andra kulturer än den svenska. Många invandrarfamiljer har starka traditioner att lösa problem genom att utvidga sammanhanget. Givetvis är det också så att man inte kan tvinga en klient eller familj att ha nätverksmöte, lika lite som man kan tvinga någon av de berörda att delta. För barn underlättar det dock att delta på mötena, om de vuxna som finns med känner barnet och har god kontakt med dess föräldrar.

Metod

Val av litteratur och teorier

Förslag till litteratur inom området har jag främst fått av Ingrid Höjer, lärare och forskare inom familjehemsvård, vid Göteborgs universitet (2/5 2006). I övrigt har jag använt mig av litteratur inom barnpsykologin, familjehemsvården och invandrarproblematik. Jag har också valt att ge en juridisk bakgrund i form av lagstiftning och riktlinjer. För att söka upp aktuell litteratur och information har jag främst använt Göteborgs stadsbiblioteks och Göteborgs universitets hemsidor. Utöver dem har regeringens, socialstyrelsens, allmänna barnhusets och de tre aktuella stadsdelarnas hemsidor använts. Sökorden som använts är bl.a. familjehem, invandrarbarn och etnisk bakgrund.

Jag har valt att utgå från litteratur kring familjehemsplacerade barn, barn med utländsk bakgrund samt litteratur inom teorierna systemteori och anknytningsteori. Avseende valet av teorier är min uppfattning att just dessa teorier är av stor betydelse när barns uppväxtvillkor ska analyseras.

Avseende valet av teoretiska utgångspunkter har jag valt systemteori och anknytningsteori. Jag anser att dessa teorier har stor relevans beträffande uppsatsens syfte och i relation till diskussioner och resonemang kring barns utveckling. Beträffande anknytningsteorin har den haft stor betydelsen i utvecklingen av forskning inom barnpsykologi och jag ser därför stor hjälp i att kunna relatera till denna teori särskilt gällande de små familjehemsplacerade barnens utsatthet. Systemteorin ser jag näst intill som en förutsättning för att kunna redovisa mina resultat och diskutera kring de placerade barnens livssituation i förhållande till alla de system de befinner sig i.

Källkritik

Forskning inom detta område är mycket sällsynt, något som också Skytte (2002) påpekar, varför jag valt att använda en del litteratur från 1990-talet. Eftersom forskning kring ämnet inte är uppdaterad finns givetvis risk att den information som nedtecknats inte är helt korrekt utifrån dagens samhällssituation mätt. Det bör också tilläggas att *"inga data är statiska, absolut sanna eller oföränderliga; de förändras allt eftersom ny kunskap vinnns"* (Backman, 1998, s.31).

Val av metod

Det är viktigt att välja en metod som ger den information som är relevant med frågeställningarna i fokus (Backman, 1998). Intervjuer handlar om att få fram individens subjektiva upplevelser (Larsson, Lilja och Mannheimer, 2005). Jag har valt kvalitativa, öppna intervjuer som undersökningsmetod, eftersom jag ville förstå grunddragen i hur socialtjänsten ställer sig till mina frågeställningar. Att kvalitativa intervjuer dessutom innebär att undersökningssituationen liknar ett vanligt samtal tilltalar mig och styrkan i kvalitativa intervjuer ligger ofta just i detta (Holme & Solvang, 1997). Kvalitativa metoder är ett sätt att ge helhetliga och nyanserade skildringar av intervjupersonernas tankar och kunskaper. Intervjuaren har också en förhoppning om att aktörerna själva ska ge så fylliga och detaljerade rapporter som möjligt (Repstad, 1998; Larsson et.al, 2005). Enligt Larsson et. al (2005), finns inte möjlighet inom ramen för kvalitativa intervjuer att belysa alla perspektiv, utan dessa intervjuer handlar om att visa på en helhetsbild. Jag tror att detta kan hjälpa mig att välja ut de mest relevanta delarna av intervjuerna för temat i fråga. Jag har också valt att besöka varje intervjuperson på respektive arbetsplats, för att öka kvaliteten i mötet genom att den intervjuade känner sig mer bekväm och avslappnad än om mötet hade skett på okänd plats eller via telefon.

Urval

Urvalet av stadsdelar styrdes av att antalet barn som far illa samvarierar med olika områdets inkomststruktur, familjesammansättning och instabilitet i områdenas nätverk. Hälften av de kommunerna med högst andel påbörjade omhändertaganden under sista

halvan av 1990-talet är förortskommuner (Vinnerljung, 1996; Lundström & Vinnerljung, 2001; Bäck-Wiklund & Lundström, 2001). Lundström och Vinnerljung (2001) ger flera möjliga förklaringar till samvariationen, bl.a. att barn som växer upp i områden med stora socioekonomiska stressfaktorer löper större risk att bli omhändertagna än andra barn.

En forskare kommer få ganska olika verklighetsbeskrivningar beroende på vem hon frågar (Repstad, 1998). Jag har valt att intervjua en familjehemssekreterare och enhetschefen i samma stadsdel. Dessa personer har dock en relativt stor möjlighet att frisera verkligheten och ge övertygande, men förvrängda beskrivningar (Holme & Solvang, 1997), vilket givetvis måste tas i beaktande. Intervjupersonerna är utvalda genom samtal med de aktuella enheterna i respektive stadsdel. På alla enheterna fanns en enhetschef varför det valet blev självklart. I Lärjedalen kom arbetsgruppen gemensamt överens om vilken familjehemssekreterare som skulle delta i undersökningen. I Rosengård fanns endast två aktuella familjevårdssekreterare och de valde själva vem som skulle delta i studien. Rinkebys familjevårdsinspektör valdes ut av enhetschefen. Att enheterna själva har valt vilka som ska delta i studien kan givetvis ha påverkat och färgat resultatet. Detta är dock svårt att undvika oavsett hur de intervjuade valts ut.

Tillvägagångssätt

Jag sammanställde en intervjumanual (se bilaga) med tematiserade frågor efter uppsatsens frågeställningar. Intervjumanualen är inte något utförligt utformat frågeformulär utan mer en minneslista som bildar utgångspunkt för intervjun (Holme & Solvang, 1997). Intervjupersonerna gavs möjlighet att själva bestämma tid för intervjuerna och alla intervjuer genomfördes på respektive socialkontor. För att jag som intervjuare skulle kunna fokusera helt och fullt på intervjupersonen, samt att de exakta formuleringarna skulle finnas kvar efter intervjun användes inspelning. De intervjuade informerades om vad syftet med detta var och att inspelningen sedan skulle förstöras (se vidare under etiska överväganden). En av de intervjuade valde att inte bli inspelad, vilket givetvis försvårade min roll som intervjuare. I det enskilda fallet har jag mer noggrant

skrivit ner intervju svaren och renskrivit intervjun i direkt anslutning till mötet.

Kvalitativa studier präglas också av flexibilitet. I detta fall innebär det att manualen och dess frågor inte har följts till punkt och pricka, utan intervjuerna har mer eller mindre liknat samtal, detta för att få en så avslappnad och naturlig samtalsmiljö som möjligt (Holme & Solvang, 1997).

Bearbetning av intervjuer

”Organisationens syfte är att bringa ordning bland data, såväl kvantitativa som kvalitativa; att ge överskådlighet och systematik” (Backman, 1998, s.29). Efter varje enskild intervju har inspelningen lyssnats igenom och det relevanta i varje svar har skrivits ner under respektive ämnesområde. Språket ändrades därmed från talspråk till skriftspråk. I samband med denna första renskrivning har tankar och noteringar skrivits ner för att sedan användas i analysen och slutsatserna. När alla intervjuer var genomförda sammanställdes de i ett gemensamt dokument för att uppnå så hög överskådlighet som möjligt. Jag har valt att fokusera på en systematisk analys, där jag gått tillbaka till det nedskrivna materialet från intervjuerna och analyserat de delar som har relevans för de problemområden jag ville titta närmare på (Holme & Solvang, 1997).

Kvalitativa intervjuers flexibilitet kan skapa svårigheter i jämförelsen av information från de olika intervju personerna (Holme & Solvang, 1997) eftersom intervju svaren är beroende av vilka intervju personerna är. Svaren på frågorna har därmed inte alltid varit möjliga att jämföra med önskvärd exakthet, utan bearbetningen och analysen har skett med hög strävan efter att förstå vad varje enskild person vill säga med just sitt uttalande.

Validitet

Validitet innebär att man har undersökt det man ville undersöka (Thurén, 1991). Validiteten i kvalitativ forskning är beroende av forskarens förmåga att kontrollera, ifrågasätta och teoretiskt tolka sina upptäckter (Larsson et. al, 2005). Intervju personerna i undersökningen valdes ut på rimliga och tydligt redovisade grunder, bedömda efter sin

befattning och sin kunskap inom området. Att de utvalda innehar samma typ av tjänster ses som en förutsättning för att kunna göra relevanta jämförelser och slutsatser. Alla de tillfrågade tackade ja till medverkan och därmed har de tilltänkta svarat på frågorna. Samma intervjufrågor användes till samtliga intervjuade, vilket har ökat validiteten. De utvalda personerna kan på goda grunder antas ha rikligt med kunskap inom området, med tanke på deras tjänster och befattningar. Närheten till intervjupersonerna har också gett dem möjlighet att i stor utsträckning påverka sin medverkan (Holme & Solvang, 1997). Alla utom en blev inspelade under respektive intervju, vilket påverkar sannolikheten för att informationen är korrekt återgiven. De har också haft möjlighet att kontrollera vad som skrivits ned, första gången i en sammanfattning av varje enskild intervju, andra gången när bearbetning och analys betraktades som klart.

En undersöknings validitet är också beroende av hållbarheten i de teoretiska förutsättningarna (Kvale, 1997), varför de utvalda stadsdelarna är likartade i form av befolkning och socioekonomiska förhållanden samt att en stor del av stadsdelarnas placerade barn har annat ursprung och kultur än den svenska. Litteraturen bedömdes utifrån dess innehållsmässiga kvalitet. I ett försök att få hög validitet har litteraturen bl.a. valts ut med hjälp av en väl insatt forskare inom området. Artikeln som finns med är publicerad i en vetenskaplig tidsskrift, vilket tyder på hög trovärdighet. Litteraturen är också på ett tydligt sätt kopplad till undersökningens resultat och analys. Även tidsplanering påverkar validiteten (Kvale, 1997), och det bör påpekas att uppsatsen skrivits inom ramen för en 10-poängs kurs på universitetsnivå.

Reliabilitet

Om flera forskare använder samma metod och kommer fram till samma resultat har undersökningen hög reliabilitet (Thurén, 1991). Risken finns dock att olika intervjuare kommer fram till något skiftande resultat beroende på respektive persons känslighet och kunskap inom ämnet (Kvale, 1997). Det är givetvis uppenbart att jag som intervjuare och min förförståelse påverkar samtalet. Om undersökningen skulle göras om skulle den troligen ge ungefär samma resultat, men det är av stor vikt att ta hänsyn till faktorer så

som tid, plats och vilka som blir intervjuade. Ny forskning inom området tillkommer också ständigt varför resultatet säkerligen skulle skifta något.

Reliabiliteten är inget som på ett tydligt sätt kan fastställas i kvalitativ forskning eftersom ingen direkt mätning är gjord. Reliabiliteten i kvalitativ forskning handlar istället om resultatens konsistens och inre logik (Larsson et.al, 2005). Vid intervjuerna ställdes flera liknande frågor för att säkerställa svaren och undvika missuppfattningar. För att få en hög reliabilitet har varje enskild källa kontrollerats i fråga om relevans till uppsatsens syfte och frågeställningar. Studien är också uppbyggd på ett representativt urval av intervjupersoner. Likaså är intervjubearbetningen konstant kontrollerad i förhållande till syfte och frågeställningar för att hålla en hög reliabilitet.

Generaliserbarhet

Jag har intervjuat familjehemssekreterare och enhetschefer i Stockholm, Göteborg och Malmö. Detta för att få ett storstadsperspektiv i Sverige, för att se likheter och skillnader i sätt att tänka och handla kring de här frågeställningarna. Min tanke är att intervjuerna kopplade till den tidigare forskningen och teorin ska ge så sanningsenliga och korrekta svar på frågeställningarna som möjligt. Det bör dock påpekas att kvalitativa metoder inte kan tolkas på ett generellt plan (Holme & Solvang, 1997; Larsson et. al, 2005), så inte heller denna studie. Den är på intet sätt representativ för hela Sverige, eller ens de tre aktuella städerna i stort. Det bör också nämnas att de teman som behandlas i resultat- och analysdelen kan tolkas på ett sätt som tyder på att två stadsdelar delar en åsikt, medan den tredje har en motsatt åsikt. Detta är inte fallet, utan resultaten är helt beroende av vilka teman som fokuserades och betonades i de olika stadsdelarna. Kvalitativa metoder kan också läggas upp och organiseras på en mängd olika sätt. Här spelar tidsaspekt och egen uppfattning om vad som är mest givande en viktig roll. Sist men inte minst bör tilläggas att uppsatsen beskriver min objektiva uppfattning av vad som står skrivet och vad som sagts i intervjuerna, möjligheten finns att någon annan skulle ha uppfattat eller tolkat materialet på ett annat sätt.

Etiska överväganden

Det finns en forskningsetisk grundregel som säger att den som studeras eller intervjuas ska ge forskaren sitt samtycke. De ska tacka ja till att ingå i ett forskningsprojekt, de ska informeras om studiens syfte och bli informerade om huvuddragen i upplägget (Repstad, 1998; Kvale, 1997). Att en undersökning kan leda till att någon hamnar i en utsatt situation (Holme & Solvang, 1997), samt eventuella konsekvenser av detta bör övervägas. Konfidentialiteten bör därför nämnas närmare. Av nämnda anledning är de intervjuade väl informerade om vilken typ av studie de deltar i och vilken typ av uppsats resultatet kommer presenteras i. De är också medvetna om att deras befattnings samt respektive stadsdel kommer att nämnas i studien, däremot nämns inte deras namn. Denna information har lämnats muntligen och via mail. Att intervjuerna spelades in var något de intervjuade också informerades om via mail, vilket gav dem en första möjlighet att avstyra inspelningen. Det nämndes även innan intervjun att inspelning skulle starta. Inspelningarna har endast avlyssnats av mig, funnits lagrade på min hemdator under uppsatsarbetets gång och sedan raderats. Utöver att de intervjuade har svarat ja eller nej till inspelning har de också vid två tillfällen haft möjlighet att läsa sina uttalanden och ge reaktioner på eventuella felaktigheter eller missförstånd.

Det finns en risk att intervjupersonerna försöker uppträda mer sympatiskt och ge en mer idealiserad bild av sig själva och sin verksamhet än de skulle gjort om de inte riskerade att omnämnas i en forskningsrapport (Repstad, 1998). Denna risk är något jag som intervjuare i viss mån måste leva med, men möjligen kan påverka något genom att organisera en så avslappnad och samtalslik intervju som möjligt.

Det bör också nämnas att jag gjort en termins praktik på familjehemsenheten i Lärjedalen, varför jag har en större förkunskap och annan insikt i just den stadsdelens arbete. Jag har försökt att inte låta detta färga resultatet, men det är givetvis inte helt irrelevant information i sammanhanget.

Presentation av stadsdelarna och respektive arbetssätt

Rinkeby, Stockholm

Rinkeby byggdes inom ramarna för miljonprogrammet under 60- och 70-talet. Stadsdelen är endast en kvadratkilometer stor, men rymmer hela 15 600 invånare. I stort sett alla har sin bostad och bor i flerbostadshus som till 80 % ägs av allmännyttan. I Rinkeby finns 20 förskolor och fem grundskolor. Rinkeby är den stadsdel där det föds flest barn i förhållande till antalet invånare i hela Stockholm. En dryg tredjedel av befolkningen är yngre än 20 år. Rinkeby är den av Stockholms stadsdelar som har störst andel invånare med utländsk bakgrund, 67 %. Med "utländsk bakgrund" menar man att man antingen är utländsk medborgare född i Sverige eller i utlandet eller svensk medborgare men född i utlandet. I hela Stockholm är siffran 20,8 % (<http://www.stockholm.se...>).

I Rinkeby finns en biträdande enhetschef, hädanefter kallad enhetschef, och familjevårdsinspektörer. Inspektörerna ansvarar både för familjehemmet och för barnet, vilket ger dem en tydlig helhetsbild av varje placering. Det påpekas att den dagliga vården sker i familjehemmet, vilket ger familjehemsföräldrarna en form av huvudansvar, men det är familjevårdsinspektörernas jobb att se till att placeringen fungerar genom uppföljning och handledning. Man betonar också att arbetet som familjevårdsinspektör är en konst i meningen att arbeta genom någon annan – i detta fall familjehemmen. I Rinkeby säger man sig arbeta mycket nära sina familjehem och arbetsgruppen anses ha en bred kompetens. Man har möten varje vecka för diskussion av ärenden och regelbunden handledning förekommer också (Intervju 060630).

Rosengård, Malmö

Rosengård har ca 21 500 invånare, majoriteten har utländsk bakgrund. Sammanlagt finns ca 50 olika språkgrupper representerade. Stora delar av Rosengård byggdes, liksom Rinkeby, upp i miljonprogrammets regi. Rosengård är större än Rinkeby till ytan, stadsdelen har en areal på 3,3 kvadratkilometer. Stadsdelen består till stor del av höghus

men i den södra delen kan man dock hitta en del villor och småhus. I Rosengård finns också en relativt stor del ensamstående föräldrar och 36 % av befolkningen är socialbidragstagare (<http://www.malmo.se/stadsdelar/rosengard/faktaomrosengard...>).

I Rosengård arbetar en enhetschef och familjevårdssekreterare. Även här ligger vårdansvaret på en socialsekreterare, medan ansvaret för hur barnet och familjehemmet har det ligger på familjevårdssekreterarna, i form av tillsyn, utbildning, rekrytering och uppföljning. Man påpekar dock att arbetet bygger på ett praktiskt samarbete mellan socialsekreteraren och familjevården. Alla som arbetar inom Rosengårds Individ- och Familjeomsorg är också utbildade inom nätverksteori (Intervju 060818).

Lärjedalen, Göteborg

Lärjedalen har ca 23 800 invånare och befolkningen fortsätter att öka. En av anledningarna är att nya bostäder byggs, framför allt i stadsdelens mer lantliga delar. Också Lärjedalen har en ung befolkning och ca en tredjedel av invånarna är under tjugo år. I Lärjedalen har ca 90 % av befolkningen utländsk bakgrund och där bor också många ensamstående föräldrar. Lärjedalen har, till skillnad från Rinkeby och Rosengård, stor variation när det gäller bostäder. Här finns flerbostadshus, nybyggda grupphusområden och villor samt enstaka lantbruk. Många av flerbostadshusen i Lärjedalen kom till, liksom i ovanstående stadsdelar, under miljonprogrammet (<http://www.larjedalen.goteborg.se...>).

I Lärjedalen arbetar enhetschef och familjehemssekreterare. Vårdansvaret för barnet ligger formellt sett på en socialsekreterare, som också skriver utredningen, medan familjehemssekreterarna ansvarar för familjehemmen genom uppföljning och handledning. Arbetet under en placering bygger på ett samarbete mellan socialsekreterare och familjehemssekreterare, men socialsekreterarens arbetsuppgifter varierar något från placering till placering, vilket ger en något oklar arbetsfördelning. Eftersom omsättningen på socialsekreterare är större än på familjehemssekreterare förs ofta diskussionen om arbetsfördelning i förhållande till familjehemmet och barnet. Familjehemssekreteraren är

i många fall den som står för kontinuitet för barnet, varför det ifrågasätts om socialsekreteraren ska hålla i barnsamtal om relationen till barnet blir kortvarig. Familjehemssekreterarna och socialsekreterarna har olika enhetschefer och olika metodhandledare och en tanke finns om att samma chef och handledare vore positivt för utvecklingen av att man arbetar åt samma håll. En önskan om speciella barnsekreterare, som endast arbetar med placerade barn, framkom. Vikten av regelbundna möten mellan familjehemssekreterarna och socialsekreterarna påpekades också. Arbetet dem emellan anses nästan alltid fungera, men det är alltid viktigt att arbeta på samarbetet och att skaffa sig gemensam kunskap (Intervju 060727).

Resultat och analys

Matchningen i förhållande till barnets ursprungskultur

Familjehemsplacering av barn inom nätverket

Alla de intervjuade är överens om att helheten är avgörande när ett barn ska placeras och att man i första hand ser till barnets eget nätverk och de aktuella familjer eller personer som skulle fungera som familjehem där. Processen att leta efter ett eventuellt familjehem ser dock lite olika ut i de olika stadsdelarna. Enhetschefen i Rosengård betonar starkt ifrågasättande av om familjehem är den bästa lösningen för det aktuella barnet: "*Ett familjehem är ett familjehem och inget annat*" och man är därför noga med att inte omhänderta barn för tidigt. I Rosengård talar man också oerhört starkt för att hitta familjehem i barnets nätverk och man placerar i stort sett inga barn i svenska, traditionella familjehem. I relation till systemteorin bör det påpekas att barn, liksom alla andra, är starkt beroende av sitt sociala nätverk (Forsberg & Wallmark, 1998) och varje individ påverkas av sitt nätverk/system och tvärtom (Payne, 2000). Om familjehemmet kommer från barnets nätverk anses de ha en större förståelse för barnets föräldrar. Det påpekas också att nätverksarbete inte bara handlar om kultur, utan också innebär att barnet ofta placeras inom familjen, vilket ses som positivt. Både Lärjedalen och Rinkeby använder sig av nätverksmöten ibland och detta har fungerat bra. En förklaring till den positiva upplevelsen av nätverksmöten skulle kunna vara det behov av delaktighet som enligt Andersson (2001) finns hos alla inblandade. Familjehemssekreteraren i Lärjedalen påpekar också barnets behov av nätverket och anser att om barnet inte kan få tillgång till detta bör man inte placera i de familjehemmen. Stadsdelarnas positiva inställning till nätverksarbete drar mest åt det relationsorienterade synsättet, där fokus är kontakten mellan barn och biologiska föräldrar (Andersson & Hollander, 1996).

Begreppet kultur i relation till matchningen

I Rinkeby låg fokus främst på begreppet kultur och hur de professionella inom socialtjänsten ställer sig till detta begrepp. Man säger att: "*Kultur är ju inte bara en fråga*

om att matchas in i samma nationalitet, utan kultur är ju också hur man matchas in i en familj.” De menar att man talade om kulturkompetens på ett helt annat sätt för tio år sedan. Man hävdade att fokus idag ligger helt på barnet som individ och inte på dess kultur eller nationalitet, men enligt Allwood och Franzén (2000) är de personer vi blir i hög utsträckning beroende av vilken kultur vi växer upp i och hur vi klarar att interagera socialt utan att andra inom kulturen reagerar negativt. I Rinkeby ifrågasattes också om det läggs lika stor vikt vid kulturell bakgrund när man matchar svenska barn med familjehem som i de fall när barnet har utländsk bakgrund. Vikten av att lyssna på barnet påpekades och att alla barn som ska familjehemsplaceras ska behandlas lika. Enligt Allwood och Franzén (2000) skapar ett intresse för barnet och ursprungsfamiljen goda förutsättningar inför placeringen.

Med tanke på anknytning...

Familjehemsföräldrarnas tid och mentala energi, värme och sensitivitet är av stor vikt vid matchningen (Andersson, 1995), något man i Rinkeby betonar starkt. Det viktigaste är att hjärtat är med och att familjehemmet kan älska barnet, inte att de har samma religion. Förståelse och ödmjukhet ökar chansen för att placeringen inte ska spricka. Man betonar också familjehemmets förståelse och ödmjukhet framför ett eventuellt behov av att ha samma etniska ursprung och säger att det i vissa fall till och med kan vara bra med annat etniskt ursprung än barnets. En av de främsta förklaringarna till utveckling av en god anknytning är de psykologiska faktorer som finns hos anknytningspersonen och det sociala nätverket (Killén, 2000). När en familjehemsplacering av små barn görs måste syftet alltid vara att ge barnet möjlighet att knyta an till någon annan vuxen som det ska ha en relation med under hela uppväxten. Detta bör göras för att komplettera och inte ersätta den biologiska föräldern. Senare anknytningsforskning har dock visat på att barn kan ha flera anknytningsobjekt (Havnesköld & Risholm Mothander, 1995), vilket påverkar de placerade barnens behov av relationer med både familjehemsföräldrarna och ursprungsfamiljen på ett positivt sätt.

Vilka blir familjehem?

Familjehem ska vara, och är, vanliga människor, säger man i både Rinkeby och Lärjedalen, vilket bekräftas av Vinnerljungs (1996) beskrivning av vilka faktorer som vanligen representerar ett familjehem. ”*De är bättre på vissa saker och sämre på andra*”, säger Lärjedalens familjehemssekreterare. Alla stadsdelarna gör noggranna utredningar av det blivande familjehemmet och använder samma typ av intervjuformulär.

Rinkebys enhetschef beskriver vidare att familjehem i dagens samhälle kan innebära en kärnfamilj, en ensamstående person eller ett barnlöst par. Det optimala familjehemmet för barn med utländsk bakgrund beskrivs både i Rinkeby och i Rosengård som ett sekulariserat familjehem med samma eller liknande bakgrund som barnet och som har kommit in i det svenska samhället, men inte tappat bort sin egen bakgrund. Rinkeby beskriver vidare ett önskemål om ett familjehem med både barnets ursprungskultur och den svenska kulturen, d.v.s. där familjehemsföräldrarna har olika kulturell bakgrund. I Lärjedalen påpekar man att mycket handlar om familjehemmets inställning till barn med utländsk bakgrund. Det är också viktigt att försöka ta reda på svagheter och vilka svårigheter som eventuellt kan dyka upp. På så sätt har man en chans att väga för- och nackdelar emot varandra och ligga steget före vid eventuella svårigheter.

Specifika faktorer vid matchning med familjehem

I ett försök att förstå hur de intervjuade tänker kring barnets livssituation vid en aktuell matchning ställdes frågan om vilka faktorer som vägs in. Samtliga tre stadsdelar var överens om att en viktig faktor är vad barnet har varit utsatt för, exempelvis fysisk eller psykisk misshandel, föräldrars missbruk eller sexuella övergrepp. Barnets individuella behov styrde också till stor del i alla tre stadsdelarna, exempelvis utagerande, aggressivitet, inneslutenhet eller ett eventuellt funktionshinder. I Lärjedalen och Rosengård påpekades även faktorer så som kön, ålder, språktillhörighet, religion, kultur och bakgrund. Alla stadsdelarna är också samstämmiga kring att familjehem är en bristvara och att urvalet är tämligen begränsat, något som bekräftas i SoS 1995:7.

Att matcha familjehem med ursprungsfamilj

För barn inom familjehemsvård innebär systemteorin att barnet tillhör två familjesystem (Hagbard & Esping, 1992). Ett sätt att utnyttja detta på bästa sätt är att försöka bygga nya relationer mellan de olika systemen ursprungsfamilj och familjehem (Payne, 2002). Enligt Lundsby (2000) är målet för en familj är att bli ett öppet system med öppen kommunikation och flexibla gränser, både inom familjen men också i förhållande till andra system, vilket innebär att familjehemmet har ett stort arbete framför sig ifråga om relationer till barnets ursprungsfamilj. Ju öppnare familjesystemet är, desto större möjligheter har det att anpassa sig till förändringar och därmed också till ett nytt barn och dess biologiska föräldrar. Att sträva efter öppenhet gäller således både inom familjen och i förhållande till andra system (Lundsby, 2000). I Rinkeby och Rosengård påpekas vikten av att familjehemmet är matchat med ursprungsfamiljen, bl.a. med tanke att man vill att barnet gör en så liten klassresa som möjligt. Som beskrivits under rubriken ”Familjehemsvårdens förutsättningar” speglar familjehemmens engagemang för barn ofta familjens resurser och ofta tillhör familjehemmen vad man förr skulle kalla arbetsklass (Vinnerljung, 1996), varför de allra flesta barn inte heller gör någon stor klassresa. Bakom detta påstående finns i Rinkeby en tanke om att det då finns ökad möjlighet till större förståelse och empati. Rosengårds enhetschef påpekar också att familjehemmets livsstil spelar avgörande roll. Familjehemsplacerade barn bör inte ha speciella eller exklusiva förmåner eller fritidssysselsättningar om detta inte fanns på ett naturligt sätt i ursprungsfamiljen. Detta med fokus på att barnet ska tillbaka till ursprungsfamiljen igen. Man lägger också vikt vid att matchningen ska ske med fokus på kultur och religion och man ser gärna att familjehemmet är från samma land som barnet.

Matchning av barn och familjehem

Enligt systemteorin ställer förändringar krav på anpassning av familjesystemet, som då måste vara flexibelt för att klara dessa förändringar (Lundsby, 2000). Lundsby beskriver vidare familjesystemets processer som cirkulära, vilket inom familjehemsvården innebär att både individerna och systemet som helhet förändras vid en placering av ett barn. Familjens medlemmar kommer också att reagera på ett sätt som gör

att homeostasen i systemet upprätthålls i så stor utsträckning som möjligt. Förändringar hos en familjemedlem möts av reaktioner och omstrukturering inom systemet för att återställa homeostasen (Lundsbye, 2000). När en ny placering sker bör man också fundera över barnets anknytningsbeteende, vilket är svårt att förändra. Med allt detta behöver familjehemsföräldrarna få stöd och hjälp. Ju tidigare barnet blir placerat, desto större är möjligheterna för barnet att knyta an till familjehemsföräldrarna. I Rinkeby är man noga med att små barn som placeras ska vara yngst i familjehemmet, vilket eventuellt kan underlätta anknytningen och man pratar alltid med barnen för att höra hur de tänker kring placeringen och vad de vill. Både i Rinkeby och i Lärjedalen betonar man vikten av att det placerade barnet får utrymme och plats, varför man också tittar på vilka biologiska barn som finns i familjehemmet. I Lärjedalen säger man också att familjehemmets bostadsort spelar in, bl.a. med tanke på risk för främlingsfientlighet. I Rosengård placeras mycket få barn med utländsk bakgrund i svenska familjehem och detta endast om barnet bott i Sverige länge. Man betonar också att lyssna på barnen, vad de uttrycker och vill. Vissa äldre barn har en önskan om att få komma till ett svenskt familjehem och det är viktigt att ta hänsyn till sådana önskemål.

Fördelar och nackdelar med placering i svenska familjehem

I Rinkeby anser man att det som skulle tala för en placering i svenskt familjehem är de fördelar barnet får genom språk och kontakter med människor som är etablerade i det svenska samhället. Men man vänder också på resonemanget och säger att språket kan bli lidande i ett svenskt familjehem, eftersom det är viktigt att få tala på sitt modersmål, kanske särskilt om traumatiska upplevelser och känslor. Detta hävdar också Lärjedalen och Rosengård kan vara en nackdel med svenska familjehem. Socialstyrelsen påpekade också redan 1995 att en återförening med ursprungsfamiljen inte får omöjliggöras av språkliga skäl (SoS 1995:7). Man påpekar i Rinkeby att barnet i ett svenskt familjehem blir den som tolkar den svenska kulturen, vilket kan innebära att man får en högre status och vänder sig ifrån sin ursprungskultur. Enligt Allwood och Franzén (2000) förändras barn snabbare av det omgivande samhället än föräldrarna och detta kan leda till konflikter mellan barnet och ursprungsfamiljen. Lärjedalen anser att ett svenskt familjehem kan

tillföra barnet något och bli en tillgång om det finns en bra dialog, öppen kommunikation, umgänget fungerar och om familjehemmet har ett intresse av barn från en annan kultur, något som också beaktades i SoS-rapport 1995:7. I Lärjedalen menar man också att fördomar och oförmåga till reflektion skulle vara det som absolut talar mot en placering i ett svenskt familjehem. I Rosengård är man, som tidigare nämnts, övertygad om att barnet ska placeras i sitt nätverk och att en sådan placering ger barnen en större möjlighet att få förståelse från familjehemmet om vad det varit utsatt för. Enligt Killén (2000) är också anknytningen beroende av det känslomässiga samspel som finns mellan vårdare och barn. I Rosengård har man svårt att precisera eventuella fördelar, men säger att det är beroende av familjehemmets öppenhet och att det möjligen kan vara till fördel för de äldre barn som själva önskar ett svenskt familjehem.

Utbildning och handledning för familjehemmen

Samtal innan en placering med fokus på barnets bakgrund

Inom systemteorin anser man att alla personer inom systemet påverkar och påverkas av varandra och miljön runt omkring. För att förstå hur ett system/en familj fungerar måste man därmed studera hela systemet och inte enbart de enskilda individerna (Payne, 2002; Lundsby, 2000; Forsberg & Wallmark, 1998). Förändringar i ett system leder till förändring i de övriga systemen (Forsberg & Wallmark, 1998), vilket både familjehemmet och ursprungsfamiljen bör vara medvetna om innan en placering. I Rinkeby beskriver enhetschefen att det i regel inte förekommer diskussioner kring barns hudfärg eller religionstillhörighet från familjehemmets sida, eftersom de är så välinformerade om stadsdelens befolkningsstruktur. Det samtalas mycket kring barnets ursprungskultur före en placering och familjehemmet får möjlighet att fråga om saker de undrar över, vilket Socialstyrelsen uppmanade till i SoS-rapport 1995:7. Man pratar alltid med de biologiska föräldrarna för att ta hänsyn till deras åsikter och ibland bjuds de även in till ett möte där de får möjlighet att berätta och förklara vad som är viktigt för dem i fråga om barnets ursprungskultur. Vid samtal innan en placering finns även möjlighet att tala om vardagssituationer som t.ex. matvanor eller religionsutövning. Även i Lärjedalen och Rosengård beskrivs att man har fokus på eventuella kulturskillnader redan vid

rekryteringen av nya familjehem, vilket gör att de väl känner till stadsdelens struktur innan de ens blir tillfrågade om en placering. Rosengård beskriver också hur man före en placering berättar för familjehemmet om barnets kultur och bakgrund, men är noga med att påpeka att det inte finns någon säker kunskap inom kulturfrågorna. De ser det också som viktigt att fundera över hur mycket barnet ska uppmanas att behålla av sin ursprungskultur och hur ”svenskt” det ska bli. Enligt Lundsby (2000) lever och påverkas barnet av många system och subsystem och måste också hantera dessa olika system. Lundsby (2000) skriver också om de cirkulära orsakssambanden (se under rubriken systemteori) att individen påverkar systemet och tvärtom. Resultatet blir att både individerna och systemet förändras (Lundsby, 2000).

Familjehemmens inställning till barnets bakgrund

I Rinkeby påpekas att det är positivt med någon form av erfarenhet från familjehemmets sida, men viktigast är inställningen till barnet och ursprungsfamiljen. Det ses som positivt med en grundkännedom om eller ett intresse för olika kulturer och religioner. Allwood och Franzén (2000) skriver att barn tar till sig de förhållningssätt och värderingar som präglar de sammanhang de befinner sig i och Rinkeby anser att en förutsättning bör vara att familjehemmen har en öppen människosyn och stor respekt för andra människor och värderingar. I Rosengård var frågan om familjehemmens inställning till barnets bakgrund svår att svara på, eftersom placeringar av barn med utländsk bakgrund i svenska familjehem är näst intill obefintliga. Dock förklarades vikten av familjehemsföräldrarnas förmåga till öppenhet, hantering av kulturella skillnader och förmågan att visa respekt för de kulturella särdrag som finns, särskilt i förhållande till ursprungsfamiljen och nätverket. Det påpekades också att familjehemmets liv inte får vara provocerande och utmanande gentemot barnets bakgrund.

Utbildning och handledning med kultur i fokus

Det är ofta de vuxna som har svårt att hantera barnets tvåkulturella identitet, inte barnet självt (Ljunggren & Marx, 1994). Enligt Allwood och Franzén (2000) tvingas barnet dock hantera balansgången mellan kulturerna genom en hög grad av reflektion. Det ställs

också stora krav på familjehemmet ifråga om barnuppfostran (Allwood & Franzén, 2000), där kunskap om eventuella kulturskillnader kan komma väl till nytta. I Lärjedalen betonas behovet av utbildning och man skräddarsyr en modell för varje familjehem och barn. *"Det gäller att vara kreativ och flexibel"*, säger enhetschefen i Lärjedalen. Vid behov har man även möjlighet att ta hjälp av experter inom den aktuella kulturen eller landet. Familjehemssekreteraren i Lärjedalen påpekar dock att detta arbete måste utvecklas än mer och olika kulturteman borde ingå i grundutbildningen för alla nya familjehem. Det betonas att vi lever i ett mångkulturellt samhälle och att kunskap aldrig kan vara fel. Det nämns också att frågor kring kulturskillnader inte finns med i det intervjumaterial som alla tre stadsdelarna använder sig av vid rekrytering, varför samtliga stadsdelar har gjort egna ändringar i intervjuguiden.

Enligt Socialstyrelsen bör familjehemmen få tillgång till handledning och konsultation i frågor som rör barnets ursprungskultur (SoS 1995:7). När frågan kring denna form av handledning ställdes under intervjuerna påpekades det i Rinkeby att kultur inte har så mycket att göra med vilket land man kommer ifrån, utan också vilken uppväxt man har haft och hur man lever idag. De berättade vidare att om särskilda önskemål finns från familjehemmen kan man ordna specifik info om en särskild kultur eller religion, men man ifrågasatte syftet med detta: *"det går inte att dra alla över en kam"*. Familjevårdsinspektören påpekade också att etnicitet ofta är mindre intressant än t.ex. skillnaden mellan individ- och gruppkultur, som ofta är en större källa till missförstånd. I Lärjedalen var man mer öppen till detta tema och tyckte att handledning med fokus på barnets ursprungskultur borde ingå i grundutbildningen för familjehem. Man betonade dock att generalisering kring kulturfrågor är omöjlig, men att samtal kring t.ex. kultur, mat och religion kan vara oerhört givande.

Uppföljning kring en placering

Samtliga stadsdelar betonar att kontakten mellan familjehemssekreteraren och familjehemmet är mycket tät innan och i början av en placering, både i form av hembesök och telefonsamtal. Rosengårds familjevårdssekreterare påpekar att början av en placering

är extra känslig, eftersom kontakten mellan familjehemmet och ursprungsfamiljen då ska byggas upp. I Rinkeby och Lärjedalen berättas också att man vid alla placeringar har uppföljningsbesök och samtal minst en gång i halvåret, men att kontakten med de flesta är tätare. Oftast sker dessa samtal i familjehemmet. Rinkeby och Rosengård betonar sina enskilda barnsamtal. I Rosengård har familjevårdssekreterarna barnsamtal med ”varandras” barn, för att barnen ska ha möjlighet att göra sin röst hörd och få prata med någon som inte är involverad i familjehemmet. Rinkebys enhetschef säger att barnsamtal inte alltid är möjliga med de allra minsta barnen, varför man då istället får arbeta på att etablera en kontakt. Med de äldre barnen ses man ofta på annan plats än i familjehemmet, t.ex. ute på stan där man kan ta en fika tillsammans. I Rinkeby och Lärjedalen sägs också att handledning under placeringstiden beror på det enskilda barnet och placeringen, ibland är det tätare kontakt och ibland mer vilande, allt beroende på placeringens behov. I Rinkeby påpekas också vikten av att familjehemmet känner att handledning är naturligt.

Familjehemmets system rubbas

Rinkebys familjevårdsinspektör betonar vikten av tydlighet kring att familjehemmet får ringa om vad som helst när som helst. Ett helt system rubbas och ändras och det är inte alltid lätt att hantera. Man vet inte hur ett placerat barn påverkar familjesystemet förrän man befinner sig i situationen. Som professionell måste man också ha kompetens att dra sig tillbaka för att inte själv bli en för stor del i systemet. Enligt systemteorin upprätthåller alla system en viss homeostas (Lundsbye, 2000; Payne, 2002). Denna homeostas regleras av regler och gränser som finns inom systemet (Lundsbye, 2000). Ett familjehem påverkas givetvis av ett nytt barn, men kämpar förmodligen för att familjen ska leva och fungera ungefär som före den nya placeringen. Återigen bör familjesystemets förmåga till öppenhet och flexibilitet nämnas som en viktig faktor i denna process.

Övrig utbildning och stöttning för familjehem

Alla tre stadsdelarna berättar att de bl.a. anordnat föreläsningar kring olika kulturteman, men att detta arbete behöver utvecklas och utökas. Lärjedalens enhetschef betonar att

man måste söka sig den kunskap man inte har. I Rinkeby anordnas ett internat för familjehemmen varje termin. Det innebär en övernattning och någon form av föreläsning, men främst är syftet att familjehemmen ska få möjlighet att träffa varandra och utbyta erfarenheter. Alla som behärskar svenska utan tolk är välkomna att delta på internaten. Att ge familjehemmen möjligheten att träffa varandra är ett sätt att praktiskt använda sig av systemteorin som fokuserar på relationer människor emellan (Payne, 2002; Lundsby, 2000; Forsberg & Wallmark, 1998). Familjehemmen får en möjlighet att se hur de är en del i ett större sammanhang och hur de andra familjehemmen fungerar. I Lärjedalen betonas också att man kan hjälpa familjehemmen i kontakten med förskola och skola och vid behov kan man hjälpa till ekonomiskt genom att låta en familjehemsförälder vara hemma under en längre tid. Familjehemssekreterarna kan också hjälpa familjehemmen att hitta lämplig litteratur. I Rosengård säger familjevårdssekreteraren att kontaktfamiljer i vissa fall finns tillgängliga från placeringsstart för att placeringen ska fungera. Lärjedalens familjehem har också möjlighet till hjälp och stöd via avlastningshem eller stödperson. Man beskriver också en idé från familjehemmens sida om ett eventuellt mentorskap, där ett mer erfaret familjehem stödjer och stöttar ett nyare. Detta är dock bara tankar än så länge. I både Rinkeby och Lärjedalen nämns att det finns möjlighet för familjehemmen till extern handledning vid behov. Man är också mycket positiv till att familjehemmen själva hittar aktuella kurser eller utbildningar som de kan gå. Rinkeby upplever en efterfrågan på gemensam handledning för familjehem, men menar att det i praktiken är svårt att samla dem. Familjehemmen uppmanas också att använda sig av befintliga kontakter i omgivningen, t.ex. på BUP.

Kontakt mellan barn, familjehem och ursprungsfamilj

Tankar kring att skapa en god kontakt mellan familjehem och ursprungsfamilj

För att öka ett barns chanser att klara en familjehemsplacering på ett bra sätt läggs stor vikt vid att både ursprungsfamiljen och familjehemmet är delaktiga i processen från början (Andersson, 1996). Enligt Andersson (1995) har omgivningen stor betydelse för barn vid en separation och ju mer barnet lär känna familjehemmet och deras omgivning, desto bättre för barnets utveckling. Lärjedalen fokuserar före en placering mycket på hur

kontakten mellan familjehemmet och de biologiska föräldrarna kommer att fungera och är därför mycket inriktade på de biologiska föräldrarnas önskemål angående vilket familjehem som blir aktuellt.

Alla tre stadsdelarna betonar att familjehemmet gärna får ligga i närheten av barnets ursprungsfamilj och nätverk för att underlätta barnets kontakt med sitt ursprung, vilket också Andersson (1995) påpekar samtidigt som hon säger att det idag läggs stor vikt vid att familjehemmet hjälper barnet att behålla kontakten med ursprungsfamiljen och hemmiljön.

För att barn ska känna att de förstår och kan hantera en situation är de i behov av goda relationer till vuxna och en fungerande kontakt med sin ursprungsfamilj (Andersson, 1995). Vinnerljung (1996) påpekar också att barn som har god kontakt med sin ursprungsfamilj i större utsträckning kommer hem igen. En god kontakt mellan ursprungsfamilj och familjehem innebär också oftast att de biologiska föräldrarna har lättare att vara positiva till hur barnet har det (Andersson, 1995). Enligt Allwood och Franzén (2000) är det också viktigt att familjehemmet intresserar sig för ursprungsfamiljen så öppet och positivt inställda som möjligt. Lärjedalen påpekar dock vikten av att inte låsa sig i olika lösningar utan att hela tiden vara öppen och flexibel inför varje nytt barn och hans/hennes specifika behov. Att kontakten mellan familjehem och ursprungsfamilj fungerar är särskilt viktigt med tanke på barnets anknytning. Den första relationen och anknytningen är avgörande för senare relationer (Havnesköld & Risholm Mothander, 1997; Payne, 2002) och de inre arbetsmodellerna styr barnets beteende i mötet med andra (Broberg, 1996; Andersson, 1995).

Barns behov av kontakt med sitt ursprung

Alla tre stadsdelarna var på ett tydligt sätt överens om att detta var ett oerhört viktigt tema och att ansvaret för kontakten låg på socialtjänsten. Alla tre stadsdelarna arbetade aktivt för att få kontakten mellan barnet och ursprungsfamiljen att fungera. I Lärjedalen och Rinkeby nämnde man de umgängesscheman som organiseras för att underlätta för alla

inblandade när umgänge ska ske. Rosengård betonade att ambitionen alltid är att barnet ska tillbaka till ursprungsfamiljen och man såg ett nationellt problem i att barn placeras i ett familjehem och sedan tillåts vara där, i stort sett utan kontakt med ursprungsfamiljen. Nästan oavsett hur relationen ser ut ska de ha en bild av varandra, menar man. Barnets anknytning är grunden till personlighetsutvecklingen (Havnesköld & Risholm Mothander, 1997). Utifrån Rosengårds påpekande om att barnen alltid ska tillbaka till ursprungsfamiljen är det oerhört viktigt att denna anknytning finns kvar kontinuerligt under hela placeringen, särskilt med tanke på att Andersson (1995) och Broberg (1996) hävdar att långvarig separation under barnets första tre år kan hota anknytningen på så sätt att anknytningskänslorna inte kommer tillbaka.

För alla stadsdelarna handlade det i första hand om att barnet skulle träffa och umgås med sin ursprungsfamilj, hemma hos ursprungsfamiljen eller i familjehemmet. I de fall ett sådant umgänge inte fungerar kämpade man för att upprätthålla kontakt via telefon eller, i vissa fall, hålla barn och ursprungsfamilj informerade om varandras situation, något som också Andersson (1995) och Skytte (2002) påpekar som en viktig faktor för barnets identitetsutveckling. Rinkeby och Lärjedalen nämnde att i de fall den biologiska föräldern inte finns i Sverige ordnas telefonkort så att barnet har möjlighet att få tag på sin ursprungsfamilj. I Lärjedalen berättades att man ibland hjälper äldre barn att åka till hemlandet för att hälsa på biologiska föräldrar eller andra i nätverket. I Rinkeby nämndes också att syskon ofta finns i olika familjehem och att det därför är viktigt att barnen får träffa varandra och inte bara sina biologiska föräldrar.

Problem i kontakten mellan barn och ursprungsfamilj

Rinkeby delade med sig av erfarenheten att ursprungsfamiljen inte så sällan letar fel hos familjehemmet, medan familjehemmet å sin sida vill skydda barnet mot ”dåliga” föräldrar. Men man påpekar att det är barnet som har rätt till sin förälder och inte tvärtom. Detta resonemang bör också beaktas i relation till de effekter av otrygg anknytning som Killén (2000) nämner. En skadad anknytning innebär ökad risk för en skadad utveckling och eventuellt psykisk ohälsa längre fram i livet (Killén, 2000). Man påpekar dock i

Rinkeby att detta i vissa fall kan innebära att man under en tid måste begränsa umgänget, med barnets bästa för ögonen. I fråga om små barn utan möjlighet till ett fungerande umgänge med ursprungsfamiljen försökte man hitta lösningar via t.ex. sagor eller filmer med anknytning till hemlandet eller ursprungskulturen. Man menade att det är viktigt att barn kan förhålla sig till sitt ursprung – och vara stolta över det, samt att de har en verklig bild av de biologiska föräldrarna för att förhindra fantasier av olika slag. I Rosengård, där man liksom i de andra stadsdelarna arbetar hårt för att kontakten mellan barnet och ursprungsfamiljen ska fungera, säger enhetschefen att *"Det är bättre att ha en jävligt dålig förälder än ingen förälder alls"*. Man arbetar också aktivt i Rosengård för att stödja och stötta de biologiska föräldrarna före och efter ett umgänge och vid behov följer man också med den biologiska föräldern till familjehemmet för att träffa barnet.

De ansvarigas syn på barnet under placeringstiden

Socialtjänstens kompetens inom barnets kulturella bakgrund

I Rinkeby använder man sig vid behov av kollegor med kompetens inom den aktuella kulturen, samtidigt som man påpekar att familjehemmen ibland har god kunskap som de kan dela med sig av. Det finns också föreläsningar med olika teman kring kultur, beteende och religion, men man påpekar att dessa föreläsningar är väldigt generella och möjligen kan ge en ökad förståelse om t.ex. olika familjestrukturer. I övrigt ifrågasätts behovet av kulturkompetens, man menar att det kan vara bra att känna till att det finns olika kulturer och kulturella uttryck, men det bästa är att fråga någon som är väl insatt om man undrar över något specifikt. Lärjedalen menar att de ansvariga borde vara väl insatta i barnets bakgrund och kultur och man påpekar att många av dem som arbetar där har ett intresse av att arbeta med människor från andra länder. Man beskriver att det finns kunskap, intresse och ödmjukhet. Utbildningar finns men man säger sig skaffa den kunskap man behöver och påpekar vikten av att använda människor med kunskap inom aktuella områden. Personalen har också fått god utbildning inom specifika områden, som t.ex. hedersrelaterat våld. Också i Rosengård hävdas att personalen kan det de behöver kunna, men man säger att det alltid finns saker att lära sig. Många har arbetat under lång tid och enhetschefen beskriver att kunskap inom områden som kultur förändras över tid.

De intervjuades tankar kring olika faktorerers påverkan på identitetsutvecklingen

Att barn behöver goda relationer med flera personer för sitt välbefinnande och sin utveckling är välkänt och något man arbetar med att eftersträva inom socialtjänsten (Andersson, 1995). Rinkebys enhetschef påpekar sambandet mellan barns utveckling och kontakten med ursprunget. I fråga om identitet och äldre barns tankar kring detta förespråkar man i Lärjedalen en möjlighet för barnen att samtala kring detta med någon annan än familjehemsföräldrarna. Man nämner att familjehemsföräldrarna inte kan ersätta de biologiska föräldrarna. Lundsby (2000) beskriver också att familjehemmet i många fall också har en temporär livslängd, vilket givetvis påverkar de relationer som uppstår inom systemet. Denna temporära livslängd bör familjehemmet alltid ha i bakhuvudet, eftersom barnet i regel är i behov av att utveckla en varaktig relation och anknytning till familjehemsföräldrarna oavsett vad som händer med placeringen i senare skeden.

I Lärjedalen påpekar familjehemssekreteraren språkets betydelse för identitetsutvecklingen. Man anser att hemspråksundervisning ska vara självklart och läggas upp på ett sätt som fungerar för barnet. Familjevårdssekreterarna i Rosengård trycker också på vikten av att barnen läser hemspråk, bl.a. för att slippa kommunicera med sin ursprungsfamilj via tolk. Språket är vårt viktigaste kommunikationsmedel i relation till andra och är också en del av vår identitet. Enligt Skytte (2002) är språket en av de främsta, sammanhållande länkarna i en etnisk grupp. Många familjehemsplacerade barn är tvåspråkiga men för att upprätthålla en tvåspråkighet krävs aktiv övning i båda språken. För att barnet ska känna hanterbarhet i förhållande till sin bakgrund krävs att modersmålet ses som något positivt. I annat fall riskerar barnet att hamna i konflikt med både sig själv och sin ursprungsfamilj (Skytte, 2002).

Slutdiskussion

Syftet med denna studie var att tydliggöra hur socialtjänsten i Sveriges tre största städer hanterar familjehemsplacering av barn med utländsk bakgrund i svenska familjehem. Fokus har legat på matchningen mellan barn och familjehem, utbildning och handledning för familjehemmen, kontakten mellan barn, familjehem och ursprungsfamilj och familjehem samt hur socialtjänsten ser på barnets identitetsutveckling under placeringstiden. Som studiens författare anser jag att frågeställningarna är besvarade, i fråga om det nedskrivna materialet har någon fått ta större plats medan någon annan har fått mindre, men de har fått den tid och plats i studien som beräknades från början.

Matchningen mellan barn med utländsk bakgrund och familjehem

Nätverksplaceringar

När studiens första frågeställning undersöktes framkom att alla de aktuella stadsdelarna arbetar för att alla barn som ska familjehemsplaceras ska hamna inom nätverket. Särskilt Rosengård drev denna fråga hårt, men även Lärjedalen och Rinkeby var mycket positiva till denna typ av placering. Detta resultat innebar att familjehemsplacerade barn med utländsk bakgrund mycket sällan var placerade i svenska familjehem, varför de intervjuade endast hade ett fåtal placeringar att hänvisa till och bygga sina svar på. Det bör å andra sidan tolkas som mycket positivt att man främst utgår från barnets nätverk i de fall ett barn ska familjehemsplaceras och jag vill hävda att stadsdelarnas arbete i denna fråga är med barnets bästa i fokus. Även diskussionen i Rinkeby om begreppet kultur hade stor relevans för frågan kring matchningen och leder till en tolkning om att de intresserar sig för barnet och ursprungsfamiljen med vilja att lyssna och lära, utan förutfattade meningar om eventuella kulturskillnader i förhållande till familjehemmet. Att kultur är oerhört brett och inte går att generalisera kring är nog allmänt känt, men deras totala fokus på barnet som individ gav en bild av vilka förutfattade meningar och föreställningar vi många gånger har på grund av att en människa tillhör en viss grupp människor.

Matchningens betydelse och aktuellt intervjumaterial

Att matchningen blir rätt mellan barn och familjehem måste ses som en förutsättning för att placeringen ska fungera och för att barnet ska få så bra möjligheter som möjligt till en god utveckling. Barnet kommer att påverkas av familjehemmets normer och livsstil, vilket troligen kan leda till konflikter mellan familjehem och ursprungsfamilj om inte frågor kring bakgrund och kultur tas upp både innan och under en placering. Att familjehemmen är beroende av kunskap om barnets bakgrund och kultur för att kunna bemöta barnet på bästa sätt borde vara en självklarhet, eftersom de placerade barnen med utländsk bakgrund i regel kommer att balansera mellan ursprungsfamiljens och familjehemmets kultur.

Att familjehemmen är välinformerade och införstådda med respektive stadsdels befolkningsstruktur verkar vara genomgående för de tre stadsdelarna. Något som förvånar är dock att det intervjumaterial man utgår från i djupintervjuerna med blivande familjehem inte är uppdaterade inom kulturfrågorna, utan att respektive stadsdel har gjort de ändringar man ansett nödvändiga för att få en klar bild över det blivande familjehemmets kunskap och inställning till barn med utländsk bakgrund.

Utbildning och handledning med tanke på barnets bakgrund

Uppföljning och utbildning

I fråga om studiens andra frågeställning var alla stadsdelarna noga med att påpeka att de hade tät kontakt med familjehemmen i början av en placering. Som nämnts i studien är en familjehemsplacering extra känslig i början och resultatet ger en känsla av att socialtjänsten i de tre stadsdelarna verkligen är angelägna om att få sina familjehemsplaceringar att fungera. Alla tre stadsdelarna berättade också att man ordnat föreläsningar med olika kulturteman för familjehemmen, men samtliga stadsdelar konstaterade också brister i denna form av utbildning. Sådana föreläsningar eller kurser är med andra ord något socialtjänsten borde arbeta på. Även om det aldrig går att generalisera kring kulturfrågor bör temat ändå komma upp till ytan och man bör kunna finna en form och ett forum för information och diskussion.

Kontakt mellan barn, familjehem och ursprungsfamilj

Barnet, ursprungsfamiljen och familjehemmet

Barnets rätt till sin förälder måste vara en av de främsta faktorerna i diskussionen kring umgänge och kontakt. Alla stadsdelarna arbetade aktivt i uppföljningen av en placering med att kontakten mellan barn och ursprungsfamilj skulle fungera. Detta har också enligt de teoretiska utgångspunkterna visat sig ha stor betydelse för barnets fortsatta utveckling och anknytning, varför det är ett mycket positivt resultat. Att man främst fokuserar på att barn och biologiska föräldrar ska träffas och umgås ses som en självklarhet, men det är glädjande att man också, i de fall en sådan kontakt inte är möjlig, kämpar för att kontakt via telefon eller åtminstone någon form av informationsutbyte ska upprätthållas.

För att möta barnet på rätt sätt och för att skapa så goda möjligheter som möjligt för en ny anknytning är en tolkning att familjehemmet bör vara väl insatt i barnets ursprungsfamilj och deras situation. Lärjedalens betoning av ursprungsfamiljens önskemål kring familjehemsplaceringen är också ett viktigt bidrag i diskussionen kring matchning mellan barn och familjehem. Jag tolkar deras tankar om kontakten mellan ursprungsfamilj och familjehem samt den öppenhet och flexibilitet som de betonar som ett agerande med barnets bästa i fokus. Det har nämnts flera gånger i studien, men tål att sägas igen: All forskning tyder på att barn som har en fungerande kontakt med sin ursprungsfamilj i större utsträckning kommer hem igen (se Vinnerljung, 1996). Att lägga fokus på relationen mellan ursprungsfamilj och familjehem verkar därför vara helt i linje med familjehemsplaceringens syfte. Också systemteorin pekar i riktningen att relationen mellan ursprungsfamiljen och familjehemmet måste fungera. En tolkning är att utveckling av relationerna och samspelet inom och mellan systemen kan få till följd att barnet får lättare att sammanföra de två systemen och på så sätt kunna utvecklas på ett så positivt sätt som möjligt.

De ansvarigas syn på barnets identitetsutveckling under placeringstiden

Socialtjänstens kunskap om barnets bakgrund

Denna sista frågeställning fick minst fokus i studien, trots att dess relevans är stor i relation till studiens syfte. Att socialtjänsten har kunskap om, och lägger fokus på barnets möjlighet till god identitetsutveckling, bör vara en självklarhet. Alla stadsdelarna sammanfattar dock socialtjänstens kunskap kring barnets bakgrund på liknande sätt; det finns ingen kontinuerlig utbildning eller återkommande föreläsningar för de ansvariga inom socialtjänsten, utan det tas för givet att var och en söker den information man behöver. Huruvida detta är rimligt eller i vilken utsträckning de berörda inom socialtjänsten är i behov av gemensam utbildning inom kultur är inget jag kan, eller har för avsikt att svara på inom ramen för denna studie, men det är en viktig aspekt om man är av åsikten att familjehemmen är i behov av gemensam utbildning.

Identitetsutveckling ur system- och anknytningsteoretiskt perspektiv

Att ett familjehem är startat ur ett redan befintligt system och att familjehemsföräldrarna har en speciell legal relation till barnet är något vi måste påminnas om i diskussionen kring identitetsutveckling. Familjehemmet är i regel redan en fungerande familj med inbördes relationer, som i sin tur kommer påverka det placerade barnet. Likaså påverkar barnet individerna i familjehemmet. Det befintliga systemet rubbas därmed och en fortsatt diskussion av vad detta kan göra med systemet som helhet samt med de enskilda individerna i systemet hade varit intressant, men anses inte få plats inom ramen för denna uppsats. I Rinkeby påpekade man dock relationen mellan barnets utveckling och kontakten till ursprungsfamiljen, något som har behandlats i studien, bl.a. enligt anknytningsteorin som påpekar vikten av att den första anknytningen finns kvar på ett aktivt sätt så långt detta är möjligt eftersom anknytningen är grunden till personlighetsutvecklingen.

Identitetsutveckling och språk

Både Lärjedalen och Rosengård påpekade vikten av att de familjehemsplacerade barnen med utländsk bakgrund läser hemspråk. Man hävdade att språket är starkt kopplat till

identiteten och att kommunikationen mellan barn och ursprungsfamilj inte får omöjliggöras på grund av språkproblem. Eftersom språk bevisligen är en stor del av vår kommunikation och starkt förknippat med vårt ursprung och därmed vår identitet, känns det hoppfullt att höra hur man arbetar för att barnen ska behålla sitt modersmål. Kanske är det dock så att kunskapen kring språkets betydelse för identitetsutvecklingen måste utvecklas för att vi till fullo ska förstå betydelsen av språkets innebörd för dessa barn.

Förslag till vidare forskning

Kvalitativa forskningsmetoder är viktiga tillvägagångssätt i fråga om att åstadkomma nya teorier inom ett outforskat område (Repstad, 1998), varför jag förespråkar kvalitativa forskningsmetoder även för framtida forskning inom detta område. Det har under studien visat sig att mycket få barn med utländsk bakgrund är familjehemsplacerade i svenska familjehem, men gruppen är ändå intressant och jag vill uppmana till forskning i hur det går för dessa barn senare i livet; hur ser de på placeringen i efterhand, vilken kontakt har de idag till sin ursprungsfamilj respektive familjehemmet och hur hanterar de sin tvåkulturella identitet? Sådana frågeställningar skulle kunna ge information om hur denna form av familjehemsplaceringar påverkar och har påverkat barn med utländsk bakgrund.

Källförteckning

Personlig kommunikation

Ingrid Höjer, lärare och forskare inom familjehemsvård, vid Göteborgs universitet.
Mailkontakt om litteraturtips 2/5 2006.

Litteratur

Andersson, G. (1995). *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur.

Andersson, G., Aronsson, K., Hesse, S., Hollander, A., Lundström, T., Sundell, K.,
Stenström, N. & Wåhlander, E. (1996). *Barnet i den sociala barnvården*. Stockholm:
Liber AB.

Andersson, G. (2000). Barnen i socialt arbete – en maktlös grupp? I Meeuwisse, A.,
Sunesson, S., Swärd, H. (Red.). (2000). *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur
och Kultur.

Andersson, G. (2001). Barns vardagsliv i familjehem I Bäck Wiklund, M. & Lundström,
T. (Red.). (2001). *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och
Kultur.

Allwood, C M., & C Franzén, E. (Red.). (2001). *Tvärkulturella möten*. Stockholm: Natur
och Kultur.

Backman, J. (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur, Lund.

Bäck Wiklund, M. & Lundström, T. (Red.). (2001). *Barns vardag i det senmoderna
samhället*. Stockholm: Natur och Kultur.

Esping, U. & Hagbard, S. (1992). *Med barns ögon – om ett barnrelaterat förhållningssätt i familjehemsvården*. Stockholm: Allmänna barnhuset.

Forsberg, G. & Wallmark, J. (1998). *Nätverksboken*. (Andra uppl.). Stockholm: Liber AB.

Havnesköld, L. & Risholm Mothander, P. (1997). *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Liber AB.

Holme, I M. & K Solvang, B. (1997). *Forskningsmetodik – om kvalitativa och kvantitativa metoder*. (B. Nilsson övers.). (Andra uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Kamali, M. (1999). *Varken familjen eller samhället*. Stockholm: Carlssons bokförlag.

Kamali, M. (2002). *Kulturkompetens i socialt arbete*. Stockholm: Carlssons bokförlag.

Killén, K. (2000). *Barndomen varar i generationer*. (S. Andersson övers.). Oslo: Wahlström & Widstrand.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (S E Torhell övers.). Lund: Studentlitteratur.

Larsson, S., Lilja, J., Mannheimer, K. (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Ljunggren, L. & Marx, M. (1994). *Dina rötter och mina rötter – att möta barn från andra kulturer*. Stockholm: Rädda barnen.

Lundsbye, M. (2000). *Familjeterapins grunder: ett interaktionistiskt perspektiv, baserat på system-, process- och kommunikationsteori*. Stockholm: Natur och Kultur.

Payne, M. (2002). *Modern teoribildning i socialt arbete*. (B.Nilsson övers.). Stockholm: Natur och Kultur.

Repstad, P. (1998). *Sociologiskt perspektiv i vård, omsorg och socialt arbete*. (B. Lindqvist övers.). Lund: Studentlitteratur.

Rojas, M. (2001). *Sveriges oölskade barn – att vara svensk men ändå inte*. (Andra uppl.). Stockholm: Brombergs bokförlag AB.

Skytte, M. (2002). *Anbringelse av etniske minoritetsbørn*. Lund: Socialhögskolan.

Thurén, T. (1991). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Tiger förlag.

Vinnerljung, B. (1996). *Svensk forskning om fosterbarnsvård*. Stockholm: Liber utbildning.

Officiellt tryck

Lundström, T. & Vinnerljung, B. *Omhändertagande av barn under 1990-talet*. I SOU 2001:52. (sid. 289-331). Stockholm: Socialdepartementet.

Socialstyrelsens rapport 1995:7. *Invandrarbarn i familjehem*. Stockholm: Socialstyrelsen

Socialstyrelsens rapport 2000:2. *Dartingtonprojektet – en försöksverksamhet för att stärka och utveckla familjevården*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen 2005:8. *Insatser för barn och unga*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Tidsskrifter

Broberg, A. (1996). Anknytning – nytt sätt att beskriva känslomässig utveckling.
Psykologtidningen, 14, 4-6.

Internet

Barnkonventionen (läst 9/5 2006)

<http://www.bo.se/adfinity.aspx?pageid=44>

Socialtjänstlagen 2001:453 (läst 9/5 2006)

<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20010453.HTM>

Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (läst 9/5 2006)

<http://www.notisum.se/rnp/SLS/LAG/19900052.HTM>

Information om Rinkeby (läst 7/6 2006)

<http://www.stockholm.se/Extern/Templates/Page.aspx?id=76535>

<http://www.stockholm.se/Extern/Templates/Page.aspx?id=76539>

<http://www.stockholm.se/Extern/Templates/Page.aspx?id=76536>

Information om Rosengård (läst 7/6 2006)

<http://www.malmo.se/stadsdelar/rosengard/faktaomrosengard.4.33aee30d103b8f15916800046362.html>

<http://www.malmo.se/stadsdelar/rosengard/faktaomrosengard/historia.4.33aee30d103b8f15916800046370.html>

<http://www.malmo.se/stadsdelar/rosengard/faktaomrosengard/geografi.4.33aee30d103b8f15916800046378.html>

Information om Lärjedalen (läst 7/6 2006)

<http://www.larjedalen.goteborg.se/prod/larjedalen/sdflarjedalen/dalis2.nsf/vyPublicerade/0D61703ABB82B948C1257145002F3869?OpenDocument>

<http://www.larjedalen.goteborg.se/prod/larjedalen/sdflarjedalen/dalis2.nsf/vyPublicerade/3B735AE5F70B8D0CC1257145003150CE?OpenDocument>

Officiellt tryck

Social rapport 2006-03-28 Socialstyrelsen

<http://www.socialstyrelsen.se/Publicerat/2006/9101/Sammanfattning.htm>

Övrigt

Information om BBIC (läst 9/6 2006)

http://www.socialstyrelsen.se/Amnesord/barn_ungdom/BBIC/index.htm

http://www.socialstyrelsen.se/Amnesord/barn_ungdom/BBIC/Att+arbete+med+BBIC.htm

Allmänna barnhusets hemsida (läst 9/6 2006)

<http://www.barnhuset.a.se/index.php?id=27&language=svenska>

Bilaga 1 - Intervjufrågor

Matchningen mellan barn med utländsk bakgrund och familjehem

- Vad i barnets livssituation spelar roll vid en placering? Kultur, språk, religion, identitetsutveckling?
- Vilka sociala och psykiska faktorer är i fokus när man matchar ihop barnet med ett familjehem?/Hur väljer man familjehem?
- Hur tar man hänsyn till det aktuella familjehemmets kompetens kring barnets ursprungskultur? Får familjehemmet någon handledning med fokus på barnets ursprung eller liknande innan placering?
- Finns det något som talar för eller emot att man placerar barn med utländsk bakgrund i typiska svenska familjehem? Vad?

Utbildning och handledning för familjehemmen med tanke på barnets bakgrund

- Hur ser uppföljningen ut kring ett barns placering? Får familjehemmet handledning, litteratur, möjlighet till kurser, möjlighet att träffa andra familjehem i liknande situation? Hur ofta och i vilken utsträckning sker denna uppföljning?
- Finns någon handledning med fokus på barnets ursprungskultur?
- Får familjehemmet någon ytterligare utbildning el. liknande beroende på barnets behov? I så fall vad?

Socialtjänstens arbete med kontakten mellan barn, familjehem och ursprungsfamilj

- Arbetar ni med att barnet ska behålla kontakten med sitt ursprung? På vilket sätt?

Socialtjänstens syn på barnets identitetsutveckling under placeringstiden

- Vem är huvudansvarig för barnets identitetsutveckling och sociala utveckling under tiden det är placerat?
- Är den ansvarige medveten om och har kunskap om barnets ursprung och kultur?